

משופר ממסדי לרדיו בידורי

מחברי המאמר

עוז אלמוג
(מבוסס על ספרו "פרידה משרוליק - שינוי ערכים
באליטה הישראלית")

נוצר ב-4/21/2009 | עודכן לאחרונה ב-10/28/2010

קול ישראל מירושלים

היזמות להקמתן של תחנות לשידור רדיו הופיע בארץ ישראל כבר במחצית שנות העשרים, אך כולן נכשלו עוד לפני שהגיעו לידי מימוש בשל התנגדותו של השלטון המנדטורי. תחנת השידור העברית-הציונית הראשונה בארץ ישראל הוקמה באביב 1932 במסגרת 'יריד המזרח'. ביריד הציגו את תוצרתם 1200 סוחרים מארצות שונות, ובהם 300 מקומיים, ב-70 ביתנים שהשתרעו על שטח של 52 דונם. היזמה להקמת התחנה היתה של המהנדס מנדל אברמוביץ', יליד 1906, שעלה ארצה מחסיה ב-1925 לאחר שלמד הנדסת חשמל בגרמניה. התחנה פעלה כחמישה שבועות בלבד. בשלהי 1933 חודשו שידוריה במתכונת לא סדירה עד שלהי 1934, ובאביב 1935 היא נסגרה סופית.

הניסיון הבא להקים תחנת רדיו ציונית-עברית חודש בירושלים כעבור שנה, והפעם האירה ההצלחה פנים ליזמים. תחנת 'קול ירושלים' החלה לפעול ב-30 במרס 1936 ופתחה עידן חדש בתקושרת הארץ ישראלית. השלטון הבריטי נתן את ברכתו בין השאר בשל הגדרתה של התחנה כ'מנדטורית דו לאומית ותלת לשונית' ובשל מימון המוסדות היהודיים. ביום השידורים הראשון שודרה מהדורת החדשות ממלון 'פאלאס' בירושלים. את המהדורה הקריאה חמדה פייגנבאום על רקע הפזמון הציוני המוכר 'שדמתי'. בשנת 1934, שנתיים לפני הקמת 'קול ירושלים', היו בארץ ישראל המנדטורית כעשרת אלפים מקלטי רדיו. בדצמבר 1936, תשעה חודשים אחרי תחילת שידורי התחנה העברית, כבר היו בארץ כ-27 אלף מקלטי רדיו וב-1938 כ-34 אלף. 'במשך כל תקופת הרדיו המנדטורי החזיקו היהודים, שהיו כ-25%-30% מן האוכלוסייה, ב-75%-80% ממקלטי הרדיו בארץ'.

בשנות החמישים והשישים עברה המדינה המשודרת תהליך התפתחות דומה לזה שעברה העיתונות הכתובה, אף שהיא היתה איטית ומתונה יותר. עם קום המדינה צורף קול ישראל לאגף העיתונות, ההסברה, השידור והקולנוע במשרד הפנים, ומאוחר יותר הועברה היחידה הזאת למשרד ראש הממשלה. כבר בחמש השנים הראשונות להפעלתו של קול ישראל כרדיו ממלכתי, נספו לתחנה אלפנים חדשים (גם בתל אביב), ושני משרדים חדשים בגל בינוני ובגל קצר שאיפשרו לשידורים להיקלט בחב חלקי הארץ.

הקמת גלי צה"ל

ב-24 בספטמבר 1950 החלה לפעול בד בבד עם קול ישראל תחנת השידור גלי צה"ל, שידורי צבא ההגנה לישראל, שאיחדה תחת קורת גג אחת את כל גורמי השידור הצבאיים שפעלו קודם לכן: 'קול ההגנה' ששידר בחיפה, 'קול הגליל' של חטיבת יפתח, 'קול המגן' שפעל בירושלים, ו'קול הנגב'. שידורי התחנה הצבאית נפתחו בנגינת ההימנון הלאומי, בקריאת פרק בתנ"ך על דוד וגולית ובקול תרועת חוצצרה. כמו כן הובאו בשידור דברי הברכה של ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון.

גלי צה"ל שידרה עד שלהי שנות החמישים שלוש שעות וחצי בכל ערב, וחשיבותה היתה שולית ביותר ביחס לאחותה הבכירה קול ישראל. בשנות השישים חל שינוי גדול במעמדה, וכפי שנראה בהמשך הדברים, חשיבותה של תחנת גלי צה"ל לעיצוב תרבות השידור הישראלית בפרט ולהתפתחות התרבות הישראלית בכלל גדלה עם השנים.

הרדיו ככלי חשוב בכור ההיתוך הלאומי

בשנים הראשונות למדינה לא היה מקלט הרדיו מצרך השווה לכל נפש, המצוי בכל בית, אך הוא היה כלי עזר חשוב להעברת מידע חדשותי, להקניית השפה העברית והתרבות הציונית לאלפי העולים החדשים, ולפיתוח הבידור, הפולקלור והאמנות המקומיים. גם המרכיב ההשכלתי, מה שכונה באותם ימים 'הסברה', מדע והשכלה', היה מרכזי, בהשראת הבי-בי-סי הבריטי. בשידורי קול ישראל נכללו בעיקר סקירה יומית קצרה על המתרחש בארץ ובעולם; תסכיתים, רפורטז'ות רדיופוניות, ראיונות אוהדים עם אנשי ציבור ובעלי שררה (הידועות שבהן היו 'רבותי', העיתונות' על

סדר היום 'ושולחן עגול'; משדרים דוקומנטריים על 'הווי וההתעניינות בארץ' (למשל 'התור בקופת חולים' ו'תקציב הפיתוח'); תוכניות 'המרחיבות את הדעת בתחומים שונים' (למשל, 'סודות השירה החסית המודרנית', 'הבירור הטבעי והחברה האנושית', 'המוסיקה הדו-דקפונית'); סדרות חינוכיות על ההיסטוריה היהודית והציונית; תוכניות לפריסות שלום ומחזור 'חיפוש קרובים', שמעיד לסייע בעיקר לניצולי שואה שאיבדו קשר עם קרוביהם; שידורי הקלטות של הצגות תיאטרון (השכיחים ביותר היו עיבודים של אפרים סטן להצגות 'הבימה' ו'אוהל' ששודרו בתוכנית 'המסך עולה' - תיאטרון רדיופוני שאת רוב עיבודים מיכאל אוהד); הקלטות של מופעי תרבות שונים - מקהלות, תזמורות, להקות הצבא וחידוני תנ"ך וידעת הארץ; ותוכניות מוזיקה (פזמונים לועזיים ופזמונים עבריים חדשים, 'מוסיקה לריקודים', פרקי חזנות, ובעיקר מוזיקה קלאסית קלה). חלק ניכר מתוכניות המוזיקה הוגדרו כ'תוכנית כבקשתך', כלומר קטעי מוזיקה על פי בקשת המאזינים).

חדשות כתוכנית הדגל

תוכניות הדגל של קול ישראל - וגם אלה שהאזינים להן יותר מכול - היו משדרי החדשות (למעשה, עד היום). מהדורות החדשות שודרו שש פעמים ביום בלבד - בשעות 7.00, 13.30, 17.00, 19.00, 21.00 ו-23.00 - והיו קצרות למדי: 5-15 דקות ותו לא. ארבע פעמים בשבוע שודרו 'יומן החדשות' בשעה 21.15 בערב.

הפתיח למהדורה היומית היה חמישה צפופים ואחריהם המשפט 'קול ישראל מירושלים, שלום רב, השעה... והרי החדשות מפי...!' - פתיח שעוצב על פי המתכנת של הבי-בי-סי והיה עם הזמן לאחד מסימני ההיכר של תרבות התקשורת האלקטרונית בישראל ולהתניה ישראלית ידועה של דריסת זקופת אוזניים. עם הזמן שודרו לצד הידיעות החדשותיות גם רפורטז'ות במוספים 'יומן החדשות', 'יומן השבוע', 'השבוע בכנסת' ותוכניות אקטואליה נוספות.

שעות השידור לא היו רציפות אלא היו הפסקות בין שידורי הבוקר לשידורי הצהריים ובין אלה לשידורי הערב, ולא התקיימו שידורים מעבר לשעת חצות. שידורי הבוקר החלו ב-6:30 בקריאת מזמור תהלים ובברכת 'מה טוב אוהליך יעקב משכנותיך ישראל' והסתיימו ב-11:00 בלילה בנגינת 'התקווה'. בשבת התקיימו השידור ללא הפסקה מ-7:30 בבוקר עד חצות הלילה. במבצע קדש הוראו השידורים היומיים ל-18-20 שעות ביממה. מהדורות החדשות שודרו מדי שעה בשעה והובאו בהן לא רק ידיעות מעדכנות מהחזית אלא גם כתבות מוקלטות של כתבי קול ישראל שליוו את הכוחות הלוחמים. השידורים הצטמצמו שוב עם סיום המערכה, ולקראת שנת התקציב תשי"ח אף הועמד שירות השידור בפני ההכרח לערוך קיצוצים נוספים עקב 'קיצוצים בתקציב'. עם זאת, הפעילות הרדיופנית המוגברת במבצע קדש הביאה להתפתחות מחלקת החדשות בתחנה. 'יומן החדשות' היה למשדר יומי ומספר מהדורות החדשות היומיות גדל בהדרגה. כמו כן הוצבו שלושה כתבים מיוחדים של התחנה בניו יורק, לונדון ופריז, והדבר איפשר לראשונה דיווח טלגרפי יומי ולעתים גם שידור ישיר של רפורטז'ות על איחעים חשובים בחו"ל.

שידורים מגוייסים בשפה מליצית

מבחינת התכנים היה שירות השידור הישראלי בעשור הראשון למדינה התגלמות העיתונות המגויסת-התעמולתית, מוסד עצמאי למחצה הקשור בטבוח למוסדות השלטון. צבי גיל, ממיסדי הרדיו, סיפר כי 'היה רצון מלפני הרבים לראות באנשי "קול ישראל" מעין משדרים בקודש, והשדרן צריך היה להתנזר מכל אותם מטעמים שמהם ניזון עיתונאי'. זו היתה תקופת הסגנון המליצי, המונטוני, הפטרוני והחינוכי, שאיפיון גם את 'יומני כרמל' שהוקרנו בקולנוע.

התבגרות הרדיו ומעבר הדרגתי לסגנון פחות רשמי ויותר אישי

ההשפעה של צבי זינדר

במחצית שנות החמישים, בתקופת כהונתו של צבי זינדר כמנהל שירות השידור, התפתח הרדיו ושינה מעט מסגנון. זינדר השיג לקול ישראל תקציב עצמאי, הרחיב את אמצעי הטכניים, הגדיל את שעות השידור, גיוון את תוכנם, דאג לשיפור תנאי העובדים ועוד.

השינוי נבע גם מתהליך ההתבגרות של אנשי הרדיו ושל הישראלים בכלל. החברה הישראלית החלה לחוש בטוחה יותר בעצמה והדבר השתקף גם בתרבות השידורים. לראשונה היה אפשר לדבר על נושאים מגוונים יותר, ובכללם נושאים השנויים במחלוקת. קול ישראל החל לטפל בזהירות בבעיות ציבוריות ובפגמים חברתיים בתחום החינוך, הרווחה ועוד.

גם בגלי צה"ל, בהשראת מנהלה בנו צור, החלה נוסבת בראשית שנות השישים רוח חדשה, מעט יותר צעירה ומודרנית באופייה, וסגנון ההגשה נעשה רשמי פחות ואישי יותר.

'שלושה בסירה אחת' חותרים נגד הזרם

עם העלייה בתפוצת מקלטי הרדיו נעשו השידורים מקור הבידור החשוב ביותר במדינה. בשבת בבוקר היה שיעור ההאזנה הגבוה ביותר. לפופולריות רבה במיוחד זכו החידושים המוזיקליים, ההיסטוריים, הגיאוגרפיים והלשוניים. המלך הבלתי מעורער של משדרי החידושים היה שמואל חזן (בשנות השבעים ירש אותו שבח וייס, שלימים עשה הסבה מקצועית ועבר לאקדמיה ולכנסת). תחת ניצוחו היה החידון למעין ספורט לאומי ורזן נעשה אחד מגיבורי התרבות הראשונים בארץ שהגיעו מתחום הרדיו. מאזינים מכל רחבי הארץ היו שולחים אליו בדואר שאלות מחוכמות לחידושים, והחידון נעשה בהשראתו לפעילות חברתית פופולרית במסיבות ובערבי הווי.

החידושים המשודרים אמנם היו פופולריים מאוד אך הלהיט הרדיופוני הבלתי מעורער של שנות החמישים, וגם התקדים הרדיופוני החשוב והמהפכני ביותר של התקופה, היה תוכנית הרדיו 'שלושה בסירה אחת', ששודרה בשנים 1956-1959. במאמרו הרטורוספקטיבי משנת 1996 כתב יצחק שמעוני שבהיותו בהשתלמות בשיקגו הוא הגה את מתכנת התוכנית: צוות של משיבים לשאלות קצרות, המתחרים זה בזה למי המענה המצחיק והשנון ביותר; אלמנטים של אלתורים מוזיקליים וסופונים לשם גיוון; אורחים לא שגרתיים, שהוסיפו עניין ופלפל. את שם התוכנית שאל מספר המוכר והמשעשע של ג'ים ק' ג'ים.

בפברואר 1956 נערכה ההקלטה הראשונה בנוכחות קהל סטודנטים באולם 'בית הלל' בירושלים ואחר כך נדדה התוכנית לאולמות אחרים ברחבי הארץ, ובכללם היכל התרבות בתל אביב ובנייני האומה בירושלים. חברי הצוות הראשונים היו הסופר יהודה האזרחי ואלון שמוקלר, שותפו של שמעוני בעריכת החידון המוזיקלי, שאליהם הצטרפו בתוך זמן קצר (בהרכבים שונים) שלום חזנפלד, דן בן אמוץ, גבריאל צפרוני, אמנון אחי נעמי, שמואל אלמוג, נקדימון חגל, חיים חפר, שאול ביבר, אהרון אמיר, עדה בן נחום, דן אלמגור ורות בונדי. ביזכרון הקולקטיבי בישראל התקבעו בעיקר שמותיהם של ארבעת הראשונים, שהיו הדומיננטים בחברה.

עם המלחינים והמבצעים שהופיעו בחלקה המוזיקלי של התוכנית נמנו משה וילנסקי, נעמי שמר, מאיר הריניק, יצחק גרציאני, ג'ו עמר ואחרים. התוכנית זכתה לקבלת פנים אוהדת ביותר בעיתונות, ושמעה אף הגיע לארצות הברית. היא קנתה בהדרגה קהל מאזינים נאמן, וב-1957 היתה לתוכנית הרדיו הפופולרית ביותר בארץ ולאייקון תרבותי. מכתמיה הבולטים כוננו בשלושה קבצים, 'שלושה בסירה אחת' (הפלגה ראשונה, שנייה ושלישית), שהיו לרבי-מכר. התוכנית גם שימשה דגם למשחקי חברה במסיבות ונשפים, והולידה חיקויים לרוב.

את הצלחתה הגדולה של 'שלושה בסירה אחת' תלה לימים יצחק שמעוני בשתי סיבות עיקריות. ראשית, גוני ההתבטאות של הצוות המוכשר: כל משתתף הוסיף תבלין לפי טעמו, ולאחר עריכה קפדנית נוצר תבשיל רדיופוני מקורי; שנית, סוג ההומור. 'אין ספק', כתב שמעוני, 'שהומור משוחרר וחרף כזה (גם בהתאם לנאיביות היחסית של הזמנים ההם) לא היה קיים קודם לכן. התיאטרונים הסאטיריים של פעם ("המטאטא" ודומיו) התבדחו בעיקר על חשבון המנדט והבריטים'. תפקידה של התוכנית, ששודרה פעמיים בחודש (אחד השידורים היה שידור חוזר), התרחב אפוא מעבר לתחום הבידור. זו היתה הסאטירה החברתית-הפוליטית הראשונה בישראל. 'היו בתוכנית ביטויים חריפים לזמננו', כתב שמעוני, 'והיו נושאים שהרגיזו יותר משיש אחד. במיוחד - בתחום שבינו לבניה, עקיצות לעובדי ציבור, נושאים פוליטיים והלצות על חשבון הווי חיים דתי'. בעקבות אחת התוכניות, שעסקה בתקציב הממשלה, אמר בן גוריון בכנסת: 'אקבל סטנוגרמה מתוכנית הסירה; ואם אמצא בה מה שסיפור לי, הדבר יושלך, ייזרק!' החרה החזיק אחריו חבר הכנסת אריה בהיר (מפא"י) שאמר: 'התוכנית אינה מוסיפה לחינוך הילדים ובני הנער שלנו, אף אינה מוסיפה למבוגרים'. היו שאף תבעו את עורכי התוכנית על הוצאת דיבה, לאחר שחשו פגועים מן ההומור העוקצני של אנשי הצוות (בכירי אחד המוסדות הלאומיים שנרמז בתוכנית שפיקדו הם 'פרזיטים').

גם בתחום הלשון היתה 'שלושה בסירה אחת' בעלת אופי חתרני, שכן היא הציגה לראשונה בכלי שידור ממלכתי דיבור בלתי מכופתר, שהפגיע והרגיז רבים. היו משפחות שסגרו את הרדיו לבל ישמעו הילדים את התוכנית. ח"כ אהרון גרינברג (הסיעה הדתית-לאומית) התבטא בהתרגשות מעל במת הכנסת: 'ישנן לשיחת השידור גם עבירות ב"קום ועשה" והן גובלות עם שערורייה ממש. כונתי לכל ניבול פה שמשמיעים מדי פעם ב"קול ישראל" המסאבים ומטמאים לבות המאזינים לרדיו ביניהם נער וילדים'. אחד ממבקרי 'דבר' כתב בזעם: 'הידוע לממשלת ישראל מה עושים בשמה? [...] יש פיקוח על כך, שלא יהיה ניבול פה ב"קול ישראל"? כי אם לא יהיה פיקוח - עלולים הכשרונות הצעירים האלה להידרדר בלי כל רסן לתהום ההפקחת!'

דומה כי לדן בן אמוץ היה תפקיד מרכזי במיוחד בעיצוב סגנון רדיופוני בידורי חדש - מכופתר פחות ומשוחרר יותר. הוא כתב וביצע בתוכנית כמה ממערכוני הסולו המוכרים מאז ועד היום ('הספד על עצמו', 'קללות לפי מקצועות', 'איך מספרים בדיחה' ועוד) והיה לכוכב הבלתי מעורער שלה.

'הגל הקל'

עד סוף שנות החמישים כבר היה הרדיו לגורם תרבותי משמעותי בישראל, לאחר שחלק ניכר מהמשפחות היהודיות בארץ החזיקו בביתן מכשיר רדיו או טרנזיסטור.

פתיחת גל ב' ('הגל הקל') של קול ישראל ב-1960 (לימים הוא נקרא רשת ב'), שיועד לשידורים פופולריים יותר ולפרסומות, ובד בבד הפעלת משדר חדש בעוצמת שידור כפולה מזו שהיתה נהוגה עד אז, סימנו תקופה חדשה בתולדות הרדיו הישראלי. לכל אחת מקטגוריות השידור המקובלות של התחנה - 'חדשות ואקטואליה', 'מוסיקה כללית', 'הסברה ומדע', 'דרמה', 'ספרות ואמנות', 'הווי', 'מסורת ולימוד מקורות', 'חינוך והשכלה למבוגרים ולבתי ספר', 'פולקלור ושירי עמים', 'שידורים לעולים', 'שידורים לחו"ל' ו'שידורים בערבית' - נוספו תוכניות חדשות שהעשירו את המדיום. השינוי המשמעותי ביותר היה בקטגוריית הבידור הקל. פתיחת 'הגל הקל' הביאה לתוספת ניכרת של תוכניות בידור יומיות ושבעיות חדשות, בעיקר תוכניות מוזיקה לועזית קלה ('בכל המסיבות', 'פינת הג'אז', 'מוסיקה לריקודים', 'דיסקו פארידי', 'בוקר טוב' ועוד), פזמוני הווי ישראלים ('המנגינה לעולם

נשארתי, 'נעימה זמר', 'מבחר שירים עבריים' ועוד), תסכיתי מתח, תוכנית ספורט, תוכנית לאישה, חיידונים ושעשועוני רדיו ('חידון רדיו', 'אחת שתיים שלוש', 'כל האמת', 'המכנה המשותף', 'טובים השניים', 'אחד נגד הכל', 'זה הסוד שלי' ומחפשים את המטמון).

גולת הכותרת של החידונים היה חידון התנ"ך הבינלאומי שנערך אחת לשלוש שנים משנת 1960 ואילך. קול ישראל הקליט את כל החידונים האזוריים ואת חידון הסיום ושדר את כל מהלך החידון בגלים בינניים ובגלים קצרים. הקלטת חידון התנ"ך הבינלאומי היתה חלק ממגמה חדשה של הרחבת ההקלטות והשידורים של מופעים פומביים בהשתתפות קהל, שהתקיימו ברחבי הארץ, בעיקר באולם 'אוהל שם', ובכלל זה מופעים של שתי התזמורות של התחנה: תזמורת הבידור ולהקת הג'ז (האחרונה הוקמה בתשכ"ב). ב-1963 הוכן בקול ישראל מחוץ לאולפנים (היו אז לתחנה 15 אולפני שידור: 10 בירושלים, 4 בתל אביב ואחד בחיפה) לא פחות מ-100 שידורי חוץ.

שידורים חיים

שידור חי של מופעים העניק תמריץ חשוב להתפתחות השידור הישיר ברדיו. בנובמבר 1963 הועבר לראשונה בקול ישראל שידור חי ישיר באמצעות משדר נייד חדש של השירות, שהסתייע בתחנת מימסר. זה היה קטע מאירוע שהתקיים בקיבוץ נחל עוז. עד אז שודרו תוכניות מסוג זה באמצעות קווי טלפון - ובכך היו קשורים למגבלות התפשטותה של הרשת הקיימת - או באמצעות קטעים שהוקלטו מראש. הדבדבן שבקצפת בשידורי המופעים הפומביים (מחוץ לאולפן) היה פסטיבל הזמר הישראלי (הראשון התקיים ב-1960) שנערך במוצאי יום העצמאות בבנייני האומה בירושלים. השיפוט הראשוני ניתן לחבר שופטים - מלחינים ומשוררים בראשות של שר הבריאות ישראל ברזילי (איש מפ"ם) - אשר בחר בעשרה שירים שיושרו בפסטיבל, ואלה הועמדו לשיפוט נוסף לפני הקהל. בתשכ"ב נתלוה לפסטיבל 'נחשון זמר', חידון ניחשים מי יזכה במקום הראשון בפסטיבל, שהשתתפו בו 14,000 איש! ב-1967 נוספה לשידורים תוכנית פופולרית בשם 'תשואות ראשונות', בימה לכישרונות צעירים שהציעה לזמרים, נגנים, שחקנים ומחברי שירים הזדמנות להופיע לפני קהל ומעל גלי האתר. באמצעות תוכנית זו נתגלו כישרונות שהיו במרוצת הזמן לאמנים מקצועיים.

יבוא תוכניות בידור מחו"ל

לצד הרחבת השידורים של תוכניות הבידור המקומיות הורחבו גם שידורי תוכניות הבידור מחו"ל שנקטו מצרפת, ארצות הברית, הולנד, איטליה ועוד. הגדלת מספר תוכניות הבידור בתחנה חפפה במעט את הרצינות התהומית שאיפיינה את קול ישראל בעבר ומשכה מאזינים צעירים רבים, שנהגו עד אז להאזין לתוכניות המוזיקה הקלה של 'רדיו רמאללה' הירדני.

מרותקים לשידורי משפט איכמן

בימי משפט איכמן, שנערך בחודשים אפריל-דצמבר 1961, עלה מספר המאזינים לרדיו. קול ישראל שידר ישירות מן האולם את ישיבת הפתיחה של המשפט במלואה, כמה מיישיבות הסיכום וישיבות חשובות אחרות. כמו כן שודרה מדי יום תוכנית של מחצית השעה בשם 'יומן המשפט', שהובא בה סיכום של דינוי אותו היום ושולבו בה הקלטות של הקטעים החשובים ביותר של הדיון.

תסכיתי רדיו פופולריים

מקום נכבד הוקדש בשנות השישים לתסכיתי רדיו שנכתבו במיוחד למדיום זה. רובם הגיעו משיחתי שידור בעולם, ואת מיעוטם כתבו סופרים ישראלים. כדי לעודד את היצירה הדרמתית הרדיופונית המקורית קיים שירות השידור תחרות לכתובת תסכיתים. עם זוכי הפרסים נמנו בין השאר יהודה עמיחי, א"ב יהושע ויורם פורת.

מגמת 'החילון' שהוביל 'הגל הקל' באה לידי ביטוי מעשי וסמלי בסדרת הרדיו 'פול טמפל' שהחלו לשדרה ב-1960 והיתה ללהיט. את הסדרה כתב פרנסיס דארברידג' וראובן מורגן עיבד אותה לרדיו הישראלי. מדובר בסדרת מתח בהמשכים שבמרכזה בלש בשם פול טמפל (בגילום של בצלאל לוי) ובת זוגו הסקרנית, סטיב הפזזה (בגילומה של נילי קינן). 'מדי יום שלישי, בגל הקל', כתב העיתונאי זאב בירנברג, 'אחרי שהקריינית הכריזה חזרו והכרו בקולה הרהוט: "השעה תשע ושלוש דקות לפי לונגין", בכיר שעוני שווייץ, פלשה לשידור מנגינת "העיר האפלה" של ה"צלליות". שניה אחר כך גרמו פול טמפל וסטיב זוגתו למאות אלפים ביישוב העברי להיצמד לטרנזיסטורים ולהקשיב באוזניים כרויות ופה פוער למעללי הבלש-סופר'.

שתי תוכניות רדיו שעלו לשידור בראשית שנות השישים, הפעם בגלי צה"ל, היו גם הן תקדים חשוב שביטאו את המעבר ההדרגתי של הרדיו הישראלי מן הפטרונות והמחנך לקליל ולעממי יותר, למיסוד תרבות הפנאי וההאזנה לרדיו ולתהליך ההתברגנות של האוכלוסייה הישראלית - 'משפחת שמחון' ו'הערב'. התוכנית 'משפחת שמחון', ששודרה בשנים 1962-1964, נחשבת ל'סיטקום' (קומדיית מצבים) הראשון בישראל.

פה ושם שורבבו ל'משפחת שמחון' גם סיפורים אקטואליים, שרמזו על פרשיות שחיתות פוליטית, ורמיזות אלה עיצבו כמה מאנשי השלטון. המבקרים קטלו את התוכנית וראו בה סימן לאינפנטיליות ורדידות, אבל התוכנית קנתה לעצמה קהל מאזינים גדול ונלהב ושברה את כל שיאי ההאזנה לתחנה באותם ימים. התסכיתים הרדיופונים עובדו לסרט בכיכובו של מאיר מרגלית ובבימויו של יואל זילבר, שיצא לאקרנים ב-1964 ומשך לא פחות מ-220 אלף צופים.

'הערב' של בנו צור

'הערב', התוכנית התקדימית השנייה של גלי צה"ל שביטאה את השינוי הקל בתרבות השידורים, היתה גם היא להיט רדיופוני. אבי הרעיון היה מפקד התחנה במ צור, שהיה מעורב בכל שלבי תכנונה והפקתה. בתוכנית נכללו ראיונות וכתבות במשאי אקטואליה, תרבות וחברה, שהגישו שני שדרנים בשידור חי מן האולפן ושולבו בה, לראשונה, שיחות טלפון של מאזינים. המתכנת הרדיופוני שמיסדו השדרנים הראשונים, טלילה בן זכאי

ומשה בן אפרים, נעשתה מאז מקובלת מאוד ברדיו, אך כששודרה לראשונה במאי 1962 היא היתה חדשנית ומקורית וסימנה את תחילתו של תהליך 'פתיחת הכפתורים' בחליפת השרד הממסדית.

מקריינים לשדרנים

שיפורים טכנולוגיים וארגוניים

בשנת 1965, בתקופת כהונתו של לוי אשכול כראש ממשלה, הוקמה 'רשות השידור הישראלית'. הקמתה, שעוגנה בחוק, סימנה תמורה חשובה ביחסי שלטון-תקשורת באותם הימים. אחד הסימנים הראשונים לתמורה היה הקמת ערוץ הטלוויזיה הלימודית במרס 1966 (במימון קרן 'יד הנדיב' ובניהולה), ואחר כך גם הטלוויזיה הכללית, שבהשפעתה החברתית נעסוק בהמשך הדברים. גם בקול ישראל נעשו שינויים מרחיקי לכת מבחינת האמצעים הטכנולוגיים שהועמדו לרשות התחנה. בשלהי שנות השישים נבנה בית השידור בירושלים ומשרד הדואר החל לכוון מערכת שידורי את"ד/תד"מ (WHF/FM) בד בבד עם רשת את"ן (AM). כמו כן נרכשו מכונות הקלטה מיטלטלות חדישות איכותיות, ונחנך רכב שידור שהוא אולפן ממונע (באמצעות ציוד במשדרי מימסר), שאיפשר עריכת הקלטות בשדה ושידורים ישירים ממקומות שאין בהם קו שידור. בחיפה הוקם מרכז אולפנים אזורי שמעד לשרת את קול ישראל ובית השידור הישראלי בצפון.

הרחבת לוח השידורים

בקיץ 1966 נוספו שתי שעות שידור בין השעה שתיים לשעה ארבע אחר הצהריים ומעתה ואילך שודרו תוכניות קול ישראל ללא הפסק משש בבוקר עד אחת עשרה בלילה - חב התוכניות ב'גל הקל'. שינוי חשוב בתרבות השידור היה הידוק הקשר בין הרדיו למאזינים, באמצעות שיחות טלפון לאולפן. ב-1967 היתוספה ללוח השידורים תוכנית דו-שבועית חדשה בשם 'חיוג ישר - הצעות לרשותכם'. בצוות השתתפו מומחים מתחומים שונים, מקצתם התחלפו ומקצתם היו קבועים: רופא, משפטן, מומחה לטכנולוגיה ומדע, עיתונאי, מומחה למס הכנסה ועוד. המומחים השיבו בשידור חי לשאלות המאזינים שפנו אליהם בטלפון.

התחרות החדשה של הטלוויזיה

בתקופת מלחמת ההתשה נאלץ הרדיו להתחרות לראשונה בטלוויזיה, והדבר תרם להתפתחותו, בעיקר בתחום החדשות. 'הגל הקל' שידר חמש עשרה מהדורות חדשות בין שש בבוקר לחצות הלילה, ותפקידו של צפצוף הפתיחה של כל מהדורת חדשות נעשה דומה לזה של דגדון הפעמונים בכנסיות איחופה. גם דרכי הדיבור הרדיופוני ותמונת העולם שצייר הרדיו החלו משתנות בהדרגה. מהפכה רטורית של ממש התחוללה ב'קול ישראל' במחלקת החדשות והאקטואליה. הראשון שהחל בתהליך זה היה השדרן עמק פרי שמדע בקול הבריטון העמוק שלו. הוא התחיל את דרכו בראשית שנות השישים כעורך חדשות, וברבות הזמן הציע להנהלת רשות השידור גם להגיש אותו. הוא טען כי בעטייה של ההפרדה בין שני התפקודים האלה, ההגשה נשמעת מלאכותית. ואכן, השינוי עבד ופרי נעשה כטוב ומותג תקשורת. רבים זוכרים עד היום את המילים שנהג לסיים בהן את מהדורת הערב: 'כאן עמק פרי, מחזיר אתכם מחדר החדשות. אשוב אליכם מחר בשעה עשר בבוקר'. עמק פרי גם היה הראשון שניסה ליצור מה שכונה 'מהדורה אישית' בהגשת החדשות, לאמור: סגנון פחות מאופק ומרובע. הוא עשה זאת באמצעות אינטוציה טבעית יותר ובהוספת 'סיפור זנב' קליל - מעין אנקדוטה משעשעת - בסוף כל מהדורה, כדי להעלות חיוך על פני המאזינים ולהקל את כובד החדשות.

מהפכת האקטואליה של חגי פינסקר ובני דורו

השינויים שחולל פרי במחצית שנות השישים היו רק ה'אפריטיף' לשינוי העמוק יותר שהתרחש בשדה החדשות והאקטואליה בשלהי העשור - תחילה במגזין הרדיו 'היום הזה' ואחר כך בתוכניות 'בחצי היום' ו'הבוקר הזה'. את המהפכה הרטורית חולל דור חדש של כתבים ושדרנים צברים צעירים שהגיעו לתחנה בראשית שנות השישים. הבלטים בהם היו ירמיהו ובל, שלמה אהרונוסון, גדעון לב ארי, מיכה שגריר, יצחק רגר, יוסי שריד, יחזקאל לונדון, דניאל בלור, יגאל לוסין, אבי עוז, יצחק רועה וחגי פינסקר שהוביל את השינוי. בספרו 'אחרת על תקשורת' (1994) יצחק רועה כותב שהקריין שקדם לדור שחולל את המהפך ברדיו, הקריין בדיבור פתוח חגיגי ששיווה לו דימוי של חזן לאומי, מי שנבחר להביא את קול הגבורה לקהל המאמינים ולהנחותם.

גם במאמרו שפורסם מאוחר יותר בכתב העת 'פנים' רועה כותב שעד לאותה תקופה שלט בכיפה במהדורות החדשות ברדיו 'הדיבור הסמכותני, מונולוגי, חד-קולי, תקין-לפי-האקדמיה-ללשון, ויודע את האמת (שבלשון ובעולם)'. על אוירת המרד ששררה באותה תקופה בתחנה כתב רועה: 'ניהלנו מאבקים נרגשים נגד "סגירת הטקסט" החדשותי ובעד פתיחתו! אחד מחברינו, יגאל לוסין, יזם והוציא לאור עלון פנימי תוסס וחתרני - "גל נעול" היה שמו. [...] הימים הבשילו לקראת נכונות אחרת: נכונות לקלוט שינויים, לשמוע קולות מגוונים, לספוג אירוניה, להקשיב לניואנסים, להרשות חריגים ולסבול טטיות'. הפתוס הסמכותני-ממלכתי ברדיו, שקדם לדורו של פינסקר, התבטא גם בהיגוי התקני. פינסקר וחבריו שברו את קוד הדיבור הזה מול המיקרופון, למורת רוחו של מנהל הרדיו משה חובב, והחלו לדבר בעברית משוחררת יותר הקרובה לשפת היומיום (למשל, ללא 'ריש' גחנית). אך השינוי שהנהיג פינסקר ועמיתיו היה לא רק סגנוני אלא גם תוכני. דן שילון, שהגיע לתחנה שנים מספר מאוחר יותר, כותב בספרו האוטוביוגרפי שעד לתקופתם היה הרדיו הממשלתי, ובכלל זה מחלקת החדשות, עושה דברו ושופרו של הממסד:

הקומיסרים היו טדי קולק ויצחק נבון. הם היו נערי השליחויות של בן גוריון ושל הממסד המפא"ניקי לניהול התקשורת הרדיופוני בשירותם של 'אנשי שלומנו'. רדיו מטעם. סגנון השידור היה תואם: חדשות רשמיות מאוד, מהדורות של כרוניקה ממשלתית. כמעט כל מהדורה נפתחה בשמו של ראש הממשלה, אפילו שלא נאמר דבר מהותי שהיה קשור בו. הוא היה הנושא וגם המשוא ואלה היו החלקים החשובים והיחידים כמעט בכל

ידיעה בחדשות. לא ה'נושא' עצמו, שהיה טפל. [...] הרדיו של אותה תקופה לא היה שותף לצורך בחשיפה תקשורתית, בהשגת ידיעות מהותיות ובהבאתן לידיעת הציבור.

מגזין החדשות 'היום הזה', שערכו חגי פינסקר ויגאל לוסין והגישו ירון לונדון, בישר כאמור את סיומה של תקופה זו בתולדות הרדיו. 'היום הזה' היה מגזין הרדיו הראשון שראיינו בו פוליטיקאים בשיחור חי, אגב הצגת שאלות נוקבות, בדרך שלא היתה מקובלת. התוצאה היתה התהוות מודל חדש של שיחור חדשות שחפף את המסורות הפוליטיות של הרדיו הממסדי.

הסיבות למרד השדרנים הצעירים

המרדה של דור השדרנים החדש מקורה קרוב לוודאי בחח המרדנית המאפיינת דור צעיר, המבקש לעצמו ייחוד. אך היו גם סיבות נוספות: (א) הניצחון במלחמת ששת הימים והתרחבות הטריטוריה 'הולידו ביטחון עצמי ודחו את חרדותינן הקיומיות לימים שעוד יבאו. רוח זו נשאה עמה לא רק את חיחת-המשורר, לא רק סגנון משוחרר ויצירתי, לא רק שפה עשירה יותר ותקיפת פחות, אלא גם רשות להטיל ספק'; (ב) חוק רשות השיחור ב-1965 שיחרר מעט את הרדיו מכבלי הממסד; (ג) 'הדבר נעשה קל יותר בימי אשכול והחולין המחויך שלו, שבאו אחרי ימי בן-גוריון והחגיגות הסמכותנית וזעפת הפנים שלו'; (ד) התחרות עם הטלוויזיה, שהחלה לפעול באותם ימים, דחפה להיערכות מחודשת של הרדיו; (ה) השפעות זרות החלו לחלחל ארצה ושינו את המודל הממלכתי המסורתי ברדיו. 'בסוף שנות הששים', כתב הרועה, 'לא יכולנו שלא לשמוע מה אומרים בלונדון ובבירות מערביות אחרות. [...] שמענו בשמחה, אני זוכר, לגלגים מלונדון ומושינגטון-ניו-יורק כלפי טון השיחור המלכותי/הממלכתי שקראו לו במחוזותיהם הם: "האיטונציה-של-דובר-יותר-קדוש-ממך" (holier than thou). היה זה הד מעדד גם לדקונסטרוקציה וגם לתחושת האוטנטיות שלנו, בגנות הקריינות המהוקצעת מדי, המהודרת מדי, החגיגית והגבוהה. בהדרגה החלו חודרים אלמנטים של אנטי-פתוס אל תוך מונולוג החדשות ואל תוך הראיונות, והחל להתערער הכבוד לסמכות ולדרגה. הסגנון האישי, הפמיליארי והדיאלוגי - סלל דיאלוג בטלפון - החל להשתלט על הז'אנר'.

בשנות השבעים עברה היוזמה בתחום החידושים הרדיופוניים מקול ישראל לגלי צה"ל.

התמורה שהוביל יצחק לבני בגלי צה"ל

גלי צה"ל החלה להתבלט כתחנה צעירה ותוססת מאותה הבכירה קול ישראל כבר בשנות החמישים. אך רק בשלהי שנות השישים, לאחר שקיבל יצחק לבני את הפיקוד על התחנה ב-1968 ולאחר ששביתת עובדי קול ישראל ב-1969 הדמימה את משדרי גל ב', היתה התחנה הצבאית לגורם חשוב במפת התרבות הישראלית.

לאחר מלחמת ששת הימים נקלעה גלי צה"ל למשבר כספי עמוק ועמדה להיסגר. בצעד של הרגע האחרון נקרא לבני לנסות להציל את התחנה. הוא לקח את התפקיד בריצנות והצליח הרבה מעבר לצפיות של אלה שהביאו אותו, ולמעשה הרבה מעבר למה שהם יכלו לעכל כאנשי צבא. לבני עשה כמעט את הבלתי ייאמן. בתוך פחות מעשור נהפכה גלי צה"ל מתחנה צבאית חסרת אמצעים, ששידרה ארבע שעות ביום, לתחנה לאומית תוססת ומובילה המשדרת עשרים וארבע שעות ביממה. השיטה היתה 'ישראלית למהדרין', כלומר: 'כיבוש זוחל בשיטת הסלאמי'. הרעיון היה להוסיף מדי תקופה שתיים שלוש שעות שיחור מבלי לשאול את הממונים ומבלי לקבל את אישורם הפורמלי. לעזרתו של לבני נחלץ יעקב חפץ, מי שהיה באותם ימים היועץ הכספי של הרמטכ"ל (נחמיה קין, שהחליף את חפץ בתפקידו, הלך בעקבות קודמו). חפץ הקצה את התקציב עבור השיחורים ללא אישורם של הרמטכ"ל, של ראש אכ"א ושל קצין חינוך ראשי. הם הועמדו מדי פעם לפני עובדה מוגמרת ונתנו את הסכמתם בשתיקה (כל אחד סבר שהאחר נתן את אישורו). לבני עקף את המכשול הכספי בין השאר באמצעות גיוס אנשי מילואים וצוות חיילים נמרץ בשירות סדיר שראו בהצלחת התחנה אתגר אישי.

ללבני היתה עין חדה לציד אנשים מוכשרים והוא מיין את המועמדים הצעירים בעצמו, בראיונות שבהם נשאלו שאלות על ספרות, פילוסופיה ותרבות המערב, ראיונות שברבות הימים היו למיתוס בתחנה. פתיחות וסובלנות לאנשים יצירתיים ורחבי אופקים, אך בעלי אישיות מרדנית, סייעו לו לצוד לא מעט כישרונות צעירים שהיו לאנשי תקשורת מצליחים. הוא נטה לסלוח למי שלא צייתו במאת האחוזים לכללי המשמעת הצבאית אך תרמו ללוח השיחורים. כמו כן צירף לבני לתחנה קבוצה גדולה של אנשים בעלי מעמד מרכזי בכלי התקשורת הכתובה, בהם עורכי עיתונים, פרשנים, בעלי טורים וכתבים בכירים שהיה להם עניין אישי בקידום התחנה: יעקב אגמון, יצחק בן נר, דן בן אמוץ, יוסף לפיד, נתן דזנביץ' ואחרים. גלי צה"ל הפכה בתקופתו של לבני ל'סיירת' של הכף-למדים (בעלי הכושר הקרבי הלקוי) ומי שהתקבלות לשורות התחנה היתה שקולה בעיניהם להתקבלות ללהקת הנח"ל. גלי צה"ל הזכירה את הלהקות הצבאיות ואת הסייחת לא רק בגלל מבחני הקבלה הקשים והדימוי האליטיסטי שנקשר בה, אלא גם בשל היחסים החברתיים הלא פורמליים שאותם הנהיג לבני בתחנה.

לבני לא עורר את הארי הממסדי מרבצו לא רק משום שהצליח לעקוף את המנגנון אלא גם משום שהיה קשה להתווכח עם ההצלחה. פעילותו לטובת התחנה לוותה כל העת במערכת ענפה של יחסי ציבור: הודעות לעיתונות, ראיונות וכתבות בעיתונות הכתובה. באותם ימים היא החלה להיתפס כאחד מסמליו של צה"ל - ביטוי לסימביוזה הנדירה בין צבא לאזרחות - ומפקדת קצין חינוך ראשי לא היתה מסוגלת ואולי גם לא רצתה לחסל את מה שכבר היה לסמל. מובן שלא הכול עבר בשקט. לא פעם נאלץ לבני לעמוד במתקפה של הדרגים הגבוהים. למשל, ישעיהו תדמור, סגן קצין חינוך ראשי, היה שולח לו מדי פעם 'פתקי זעם ותוכחה' ותבע לקיים דיון כדי לכפות על לבני לצמצם את התכנים האזרחיים ולהתמקד בנושאים צבאיים.

מתכונת השידור החדשה שפיתח לבני בגלי צה"ל שילבה את הכבד והרציני עם הקל והמבדר. הפילוסופיה שלו היתה ש'צריך ליצור נושאים ומסגרות שיש בהם גם ערך וגם משיכה, ואין סתירה בין השניים: צריך שהמסדרים יהיו מושכים כמו "הגל הקל" ובעלי ערך כמו אלה של רשת א". ואכן, לצד מוזיקת פופ קלה ותוכניות הומור שודרו בתחנה תוכניות דרמה ושיח שבהן השתתפו מיטב הסופרים, המדענים והוגי הדעות בארץ, למשל, תוכניות הראיונות של יעקב אגמון ביום שבת בצהריים המשודרת עד היום הזה. לבני אף פיתח ז'אנר חדש המשלב בין שירה למוזיקה, שכונה ערב שירי משוררים. בערבים אלה הושמעו לראשונה לחני פופ של מלחינים צעירים (שלום חנוך, מתי כספי, יוני רכטר, יהודית רביץ) למילים של משוררי הגל החדש בשירה העברית (נתן זך, יהודה עמיחי, חוד אבידן, דליה רביקוביץ) והם תרמו הן להפצת השירה העברית החדשה והן להתפתחות הפופ הישראלי.

בתקופה זו צמחו לראשונה בשולי התחנה סגנונות שידור חתרניים, ששימשו לימים השראה לזרז חדש של שדרנים. החתרנות התבטאה בהרחבת התוכניות והתכנים 'האזרחיים' (תרבות הפנאי, אוכל, ספורט וכו'), בסגנון הגשה מאופק פחות וספונטני יותר - שידור חי, השארת פליטות פה בעריכה, ניהול שיחות אקראי באולפן - ובדיונים ביקורתיים, לעתים אפילו התגרו בצנזורה ובמסמך הפוליטי. דוגמאות בולטות לתוכניות חתרניות שהיתה להן השפעה על תרבות הרדיו בישראל, ועקב כך על התרבות הישראלית בכללותה, הן 'השעה ה-25' ו'סוכו ארוך אל תוך הלילה' של יעקב אגמון, 'חמים וטעים' של עיינה אילון ו'טעם וריח' של דן בן אמוץ. רבה במיוחד היתה השפעתו של דן בן אמוץ, שהנהיג את שיטת השידור הלא פורמלי והלא ערוך, ובכלל זה מיקרופון פתוח עם קולות רקע.

חשיבות היסטורית מיוחדת, שמשמעותיה חורגות מעולם הרדיו, היתה לתוכניתו של נתן דזנביץ' 'בוא נדבר', שעלתה לאוויר בסוף שנות השישים ביזמת יצחק לבני. לבני ביקש ליצור קשר דו-סוּטרי בין הרדיו למאזיניו באמצעות שידורים שבהם מאזינים מתקשרים ועולים לשידור ללא עריכה מוקדמת או צנזורה, פרט לסימן ראשוני של המטלפנים בשיחה קצרה עם המפיק לפני השידור. הוא הקצה לכך את שעת שיא ההאזנה באותם ימים - עשר בערב, אחרי שידורי הטלוויזיה, פעם בשבוע בימי שלישי. 'בוא נדבר' היתה תוכנית פופולרית מאוד, ולפי הערכות עד שירדה ב-1981 מלוח השידורים דיבחו בה כעשרים אלף מאזינים. התוכנית יצרה ז'אנר חדש של שיחות מאזינים ברדיו, שעם השנים נעשה נפוץ מאוד בתחנות הרדיו בישראל, ותרם ליצירת מתכונת חדשה, ליברלית יותר במהותה, של מערכת היחסים בין התקשורת לקהל. השיחות בזמן אמת עם מאזינים העלו את היקף הביקורת הציבורית שאזרחי המדינה נחשפו לה, ואת חשיבות קולו של האדם הפשוט בשיח החברתי. בד בבד עם העלייה בחשיבותו של המאזין עלתה גם חשיבות זהותם של השדרנים והמגישים על חשבון זהותה של התוכנית, במילים אחרות, המגיש נעשה מזוהה עם התוכנית. תופעה זו, שהיתה יוצאת דופן בשנות השישים, נעשתה לשכיחה עם הזמן, עד שבשנות התשעים היא היתה לאחד מסימני ההיכר של הרדיו ושיקפה את המעבר לעידן האינדיבידואליזם בחברה הישראלית.

קו פתוח בשידור ישיר

מלחמת יום הכיפורים היתה אחד הגורמים החשובים בהתפתחות גלי צה"ל. במהלך המלחמה הוקם מטה שידורים משולב של גלי צה"ל ושל קול ישראל ב'בונקר' של לשכת העיתונות בבית סוקולוב בתל אביב. זו היתה הפעם הראשונה שהרדיו בישראל פעל 24 שעות ביממה. לאחר פירוק המטה המשותף החליטו בגלי צה"ל להישאר במתכונת השידור שעוצבה במלחמה (שידורים 'מן-סטופ'), להרחיב את שידורי החדשות ולהוסיף יומנים. מחצות ואילך שודרו התוכניות 'לא רוצים לישון', 'סיפור למיטה' ו'ציפור לילה', שנקטעו מדי פעם לשידור מבזק חדשות. קול ישראל ניסה ללכת בעקבות התחנה הצבאית, אך יחסי העבודה המערערים ששררו בתחנה האזרחית ומלחמת טכנאי הרדיו שיבשה את התוכנית והשאירה לגלי צה"ל את הזירה הרדיופונית. השידור הרצף איפשר לתחנה הצבאית להיות הראשונה לדווח על מבצע אנטבה ב-1976 ועל הסכמי קמפ דייוויד, וזרזות זו תרמה לחיזוק מעמדה הציבורי.

אילון שלו, שהיה כתב מדיני של גלי צה"ל במלחמת יום הכיפורים, מונה בסוף 1974 למנהל מחלקת החדשות בתחנה. שלו יצר מודל חדשות חדש, שבמוקדו המתכונת החדשה עמדה שיטת 'הטלפון האדום', כלומר, קו פתוח בשידור ישיר לדיווחים טלפוניים של חדשות טריות מהשטח: של כתבים, של בעלי תפקידים וגם של אזרחים מהשורה. קול ישראל חיקו מודל זה בתוך זמן קצר וכינו אותו 'הגל הפתוח'. ידיעות רבות החלו לזרום לאולפן עוד לפני שהן הגיעו למשטרה או לרשויות, והשידור קיבל נפך דרמתי. השותפות הפעילה של האזרח הפשוט בתהליך השידור ותחושת העדכניות הוסיפו למוניטין של הרדיו והעלו את שיעור ההאזנה היומית.

לקראת אמצע שנות השבעים, כאשר החריפה המחלוקת בין גוש השמאל לגוש הימין והזירה הפוליטית בארץ נעשתה מעניינת ודרמתית מתמיד, הפכה התקשורת - בעיקר זו המשודרת - למפיק ולכרוז בזירת האגרוף הלאומית. תוכניות האקטואליה ומבזקי החדשות ברדיו תפסו נפח הולך וגדל, שתרם למעמדו של הרדיו הישראלי כאחד החדשותיים ביותר בעולם, והדיווחים על הנעשה מאחורי הקלעים של הזירה הפוליטית היו לכותרות היום. מתכונת יומני החדשות בשתי התחנות השתכללה אף היא ונכללו בה פינות קבועות, כתבות צבע, תחקירים, ותחומי סיקור מורחבים (ספורט, אמנות, בידור וכו', שלא נכללו בעבר בשידורי החדשות), וגם גימיקים שונים: קריאת עיתוני הצהריים, הבאת תחזית מזג האוויר בקולו של החזאי, דיווחי תנועה וכו'. העלייה המשמעותית בצי הרכב הפרטי ובמצאי מקלטי הרדיו במסגרות הביאו לגיבוש מגזיני בוקר וצהריים מרכזיים, שהיו עם הזמן לספינות הדגל של כל רשתות הרדיו ולבמות השיח הפוליטי המרכזיות בישראל. המתכונת נקבעה בעיקר במסגרת התוכניות 'שעתיים משתיים', 'נכון לעכשיו' ו'בוקר טוב ישראל' של גלי צה"ל ו'כל צבעי הרשת' ו'הכל דיברים' של קול ישראל. לפי סקר האזנה שערך מכון פור"י בינואר 1979 בהזמנת איגוד המפרסמים, בשעה 8 בבוקר האזינו 186 אלף איש ליומן גלי צה"ל, 171 אלף לרשת ב' של קול ישראל, ו-119 אלף לרשת ג' של קול ישראל.

דורי בן זאב מגיש

בראשית שנות השבעים החלה תחנת גלי צה"ל לסגל לעצמה קו סגנוני מובהק יותר - צעיר, עדכני, הומוריסטי ושובב, שחידד את ההבדל בינה לבין קול ישראל הממלכתי והזהיר. צורת ההגשה החדשה כללה דיבור קליל בשפה מדוברת ושיחות לא מחייבות עם מאזינים צעירים. התחנה גם אימצה לעצמה קו מוזיקלי צעיר ועדכני יותר - ובכלל זה שילוב פזמונים אופנתיים מחו"ל - שמשך אליה מאזינים צעירים. מצעד הפזמונים העברי השבועי של התחנה זכה לפופולריות עצומה באותם ימים, ותיבת הדואר של גדי לבנה, העורך והמגיש שלו, התמלאה מדי שבוע בפניות של זמרים וזמרות שביקשו חשיפה, וגם במכתבי מעריצות.

חשיבות רבה בעיצוב הקו החדש של התחנה היתה לדורי בן זאב. בן זאב נולד ב-1949 בתל אביב. אביו, מרדכי, היה ממקימי התיאטרון הקמארי והתיאטרון הסאטירי 'סמבטין', ודורי, אחיו ואחותו ספגו את האהבה למשחק ולהומור כבר בגיל צעיר. לפני גיוסו לצה"ל למד משחק ב'בית צבי' ועם גיוסו ב-1967 התקבל לתיאטרון צה"ל. אחרי מלחמת ששת הימים התפרק התיאטרון ובן זאב עבר ללהקת גייסות השריון, שכללה מקבץ יוצא דופן של כשרונות צעירים (תיקי דיין, אבי טולדאנו, עזרא דגן, טליה שפירא ואחרים), שנעשו לימים דמויות מוכרות בעולם הבידור והתיאטרון. החזרות להופעות הלהקה התקיימו בבית החייל בתל אביב, שבו היה ממוקם באותה עת אולפן גלי צה"ל. דורי הציץ ונשבה. הוא ביקש לעבור מהלהקה לתחנה הצבאית ונענה בחיוב. כאן חבר לקבוצה של כתבים צעירים מוכשרים ששירתו בתחנה: אייל מגד, יואב סוקר, אהוד גראף, מאיר אגסי, אריה מקל ועמירם ניר. עד מהרה גיבש לעצמו בתוך הקבוצה זהות ייחודית של 'כתב עם קריצה'.

הכול החל כאשר בן זאב צירף לכתבות השטח שלו הקלטות של ד"שים ששלחו חיילים מהשטח. הד"שים עוטרו בהומור 'אנדרסטיימנטי', עדין, ידידותי-שובב, מריר-מתוק, עם הרבה נוסנס, שהיה ברבות הזמן לתו ההיכר שלו. שדרנים ותיקים בתחנה, כדוגמת עיינה אילון ורם עברון, קלטו את הייחודיות הזאת וביקשו מבן זאב לכתוב ברוח זו פינות לתוכניתיהם. מפקד התחנה יצחק לבני מהר מאוד שמדובר בכוכב פוטנציאלי ונתן לבן זאב פינה משלו שנקראה 'ממנו אליך'. היא נפתחה בג'ינגל הבא: 'כבר שבע בערב/ עצמי את עיניך/ אנחם בדרך ממנו אליך/ דורי בן זאב מגיש/ דורי בן זאב מגיש/ ממני אליך'. בסיום התוכנית הושמע הג'ינגל הבא: 'כבר שמונה בערב/ פקחי את עיניך/ עברנו בדרך ממנו אליך/ דורי בן זאב הגיש/ דורי בן זאב'.

הפינה הזאת, ששודרה החל ב-1968 ובשנות השבעים (גם אחרי שחרורו של בן זאב מצה"ל והסבתו לאזרח עובד צה"ל), היתה שוברת מוסכמות ופורצת דרך ברדיו הישראלי. בן זאב פיתח סגנון הגשה צעיר, חופשי ואנרגטי, שכלל שיחור בשפה דיבורית, שימוש בהומור פרוץ ושילוב מוזיקת פופ ורוק, שנחשבה באותן שנים אוונגרדית. למשל, בתוכניתו הושמעו לראשונה ברדיו 'התקליט הלבן' של החיפושיות, תקליטיו של פרנק זאפה, ושירי הפופ החדשים של שלום חנוך ואריק איינשטיין. דורי בן זאב היה למעשה השדרן הראשון ברדיו הישראלי שעיצב את פינתו כקברט רדיופוני מבנים היטב ומוקפד עד הפרט האחרון, ותחת ידיו היתה מלאכת ההגשה ברדיו עשייה אמנותית צרופה. ההדים לא איחרו לבוא. לצד תגובות נזעמות של צדקנים ושמרנים, שכעסו על 'חילול' גלי האתר במסרים 'וולגריים' הוא קיבל עשרות מכתבים של מאזינים צעירים נלהבים שהתמכרו לתוכניתו. זו היתה תקופה שבה הטלוויזיה שידרה ארבע שעות בלבד וגלי צה"ל הפכה לא מעט בזכותו של בן זאב למה שהיה הרדיו עבור וודי אלן ובני דוח בימי הרדיו המיתולוגיים בשנות הארבעים באמריקה.

ב-1975 העלה בן זאב יחד עם מיכה לבינסון (גם הוא אחד מחדשני ההגשה בגלי צה"ל) מספר תוכניות ספיישל בשם 'שקט שיהיה שם' (שנקראה כך בזכות שכנתו שנהגה לשאוג זאת לעברו מדי יום ביומו). התוכנית היתה קולאז' סאטירי אנרכיסטי של מערכונים פרוצים עם הומור אבסורד שלו ברעשים מכונים, קולות רקע וג'ינגלים. תוכניות אלו הקדימו את זמנן ובישרו את העיין הפוסט מודרני בתקשורת הישראלית, בסגנון המזכיר את תוכניות 'החמישייה הקאמרית' בשנות התשעים. 'שקט שיהיה שם' התאפיינה ב'אי-הגשה', כלומר בשיחה פתוחה בין השניים כאילו אין מיקרופון בסביבה. בן זאב ולבינסון הגישו מערכונים פרוצים, עם הומור אבסורד, שלו ברעשים מכונים, קולות רקע ומנגינות.

מיכה לבינסון פרש מהגשה רדיופנית ועבר לתחום אחר והוא כיום בימאי תיאטרון. דורי בן זאב, לעומת זאת, הוסיף להתפתח ולחדש, ובסדרת תוכניות שהוא מגיש משלהי שנות השבעים ועד ימים ('חוף טוב הסל טוב', 'סנדלים', 'טרמפ') הוא עיצב דמות של שדרן מוקיון עצוב-שמח ושימש מודל לחזרות של שדרנים. בשנים 1978-1979 הגיש בטלוויזיה את התוכנית 'עוד להיט' שבה יישם את המודל הקרקסי-קומי שבנה ברדיו - מוזיקה בשילוב מערכונים אירוניים עם הרבה צבע, תרתי משמע. בד בבד עם עבודתו כשדרן-מגיש ברדיו פיתח בן זאב קריירה של בדרן, שחקן וזמר. הוא הופיע בערבי אימפרוביזציה במועדוני ובתיאטרון קפה, בדרך כלל עם גיטרה ומזוודה, הוציא כמה תקליטים, שכללו גם להיטים, השתתף בממות בידור רבות ובטלוויזיה, ונעשה לדמות מוכרת ואהובה בעולם הבידור הישראלי. הצלחתו מחוץ לרדיו תרמה כנראה לפופולריות שלו כשדרן-מגיש, ומכל מקום יצרה מודל של תקשורת רב-תחומי.

חשוב לציין שעצמאותו של דורי בן זאב בשידוריו בגלי צה"ל נשמרה לא מעט בזכות יצחק לבני וסגנון גוען סאמט, שני ליברלים בנשמתם שהגנו עליו בכל הזדמנות מפני המצנזרים והמלעיזים. ועוד עניין עקרוני. בהיסטוריה של המוזיקה הישראלית הפופולרית מרבים לציין מטבע הדברים את תפקידם החשוב של המלחינים, התמלילנים, המפיקים, המעבדים, הנגנים, טכנאי ההקלטה וחברות התקליטים. תפקידם של שדרני הרדיו הועמד בדרך כלל ולמרבה הצער בצל. דורי בן זאב, שניחן בחוש מוזיקלי נדיר, יכול לשמש דוגמה בולטת לחשיבותו של השדרן בגילוי כשרונות והפצת יצירותיהם. הוא היה הראשון שנתן במה רדיופנית לחברי להקת 'קורת' עוד בהיותם בלהקת הנח"ל, כאשר ייחד בתוכניתו 'ממנו אליך' פינה למערכוני הנונסנס שלהם, שכונו בשם 'הפינה של פוגי'. כמו כן היה לו תפקיד חשוב בהפצתה של המוזיקה של שלום חנוך, אריק איינשטיין (בן זאב נמנה עם חברת 'לול'), מתי כספי, יוני רכטר, שלמה גרוניך, שם-טוב לוי וארקדי חוכין.

אלי ישראלי כדי ג'יי רדיופוני

שדרן-מגיש שתרם תרומה חשובה להתפתחות הרדיו הישראלי, ובעיקר להתרת חכסני הפורטונים, היה אלי ישראלי. ישראלי נולד ב-1948 בכפר מל"ל ובגיל שש עבר עם הוריו לתל אביב. ב-1964 יצאה המשפחה לברזיל בשליחות משרד החינוך, וישראלי סיים שם את לימודי התיכון. עם שובם ארצה התגייס לצה"ל, שירת בהנדסה קרבית ונפצע קשה במלחמת ששת הימים. לאחר השיקום החל ללמוד רפואה בווינה, אך הספיקה לו שנה כדי להחליט שזה לא בשבילו והוא שב ארצה. ישראלי למד לתואר ראשון בחוגים לאמנות ולתולדות התיאטרון באוניברסיטת תל אביב, ובד בבד החל לעבוד כמגיש תוכניות ברשת ב' של קול ישראל. בזכות קול הבריטון החם והמלטף שלו, וגם סגנון הגשה לא מעובד, נלהב וקליל שהיה בבחינת חיזוש ברדיו, היה ישראלי מיד לדמות רדיופנית מוכרת ולפופולרי במיוחד בקרב בני נוער. למרות ההצלחה הוא ארז את המוזוזות ונסע ב-1971 לדרום אפריקה. כעבור שלוש שנים, שבע ניסיונות והתנסויות, שב ישראלי ארצה ונקלט בגלי צה"ל שהיתה אז תחת פיקודו של מרדכי נאור.

אהבתו למוזיקה פופולרית ובקיאותו בה היו נכס חשוב כשדרן. הוא החל להגיש את מצעד הפזמונים ונעשה בתוך זמן קצר אחד מכוכבי התחנה. בזמן הגיש בימי שישי וראשון, עם אורי אלון ואיל גור, תוכנית של דיווחי תנועה. את הרעיון לשדר דיווחי תנועה ולהיעזר במסוק יבא ישראלי מדרום אפריקה - ז'אנר שתרם מאוד לפופולריות של גלי צה"ל ונעשה ברבות השנים חלק בלתי נפרד של תרבות השידורים בארץ. אילון שלו, מנהל התוכניות של גלי צה"ל, יזם באותה תקופה תוכניות בגוון אישי (של המראיינין), וישראלי, שכבר היה בעל ניסיון, היה תפור למשימה החדשה. הוא החל להגיש סדרה של תוכניות שקיבלו את שמן בהתאם לעונת השנה: 'קיץ ישראלי', 'סתיו ישראלי' ו'חורף ישראלי'. הנסחה היתה מוזיקה עדכנית וקצבית, הרבה חקנחול, קאנטרי, פופ, מוזיקה ברזילאית, ושיחות בגובה העיניים. השידור היה מתוזמן היטב, ללא רגע משעמם, ויצר אווירה של מסיבה שמנהל אותה די ג'יי (disk jockey) מיומן.

ישראלי הכניס חיזשים רדיופוניים רבים, שהיו במשך הזמן לנכסי צאן ברזל של תרבות השידור בארץ: פינות ספורט (הוא אוהד שרוף של הפועל תל אביב וחוח הטריבונה חדרה לשידורים והוסיפה להם צבע), קריאת קטעי עיתונות בעניני אקטואליה, שיר סיום (הלהיט הברזילאי 'הרכבת של אחת עשרה' שנעשה, כמו המוזיקה הברזילאית כולה, אחד מסמליו המסחריים), אותות מוזיקליים ('אלי ישראלי-לי-לי'), אפקטים קוליים (למשל 'אקו' והכפלת קולות) ומעברים מוזיקליים קצוצרים של עשרים שניות. ישראלי נהג להצטרף לשירה או ללוות אותה במילים מצחיקות. הוא דיבר אל קהל מאזיניו כאילו הם נמצאים עמו באולפן ויצר את התחושה שהם משתתפים במסיבת ריקודים המשדרת שמחת חיים וחוח נערים.

הקמת רשת ג'

בקול ישראל הבינו שהם מתחילים לפגור בתחרות עם גלי צה"ל וזמו שיניים מרחיקי לכת כדי לרענן ולחדש את התחנה הממלכתית. ביוני 1976 הוקמה רשת חדשה נוספת - רשת ג'. הגל החדש יוחד לשידור מוזיקה, ובעיקר פזמונים ישראליים ולועזיים באווירה צעירה ובהגשה אישית.

פתיחת רשת ג' הביאה לשינויים גם ברשת ב' וברשת א', ובכללם הגדלת מספר תוכניות האומר. הרשת החלה לשדר בשיטת 'הסנדוויץ', כלומר, תוכניות אומר ומוזיקה קלה, תוכניות דוקומנטריות, ראיונות ותחקירים וכן את המגזינים החדשותיים 'הבוקר הזה', 'בחצי היום' ו'היום הזה'. לרשת את נוספה שעת שידור והיא החלה להגיש בעיקר מוזיקה קלאסית, תוכניות אומר נבחרות, תוכניות ספרות ותוכניות לילדים ולעולים.

רשת ג' נהפכה עם הזמן לגורם חשוב בתרבות הפופולרית בישראל ולתחנה החביבה על בני נוער בארץ, לצד גלי צה"ל. תוכניות רבות ששודרו בה היו לצינון דרך רדיופונים ולמותגי תקשורת בקרב רבבות מאזינים: 'אהבה וימומית' בהגשת יוסי סיאס (שירי אהבה וסיפורים אישיים-אנושיים); 'חדש חדיש ומחודש' בהגשת טוני פיין ושוש עטרי (תוכנית פזמונים שבה משודרת 'המילה האחרונה' של המוזיקה הקצבית-פופולרית הלועזית); 'יום-יום ים' בהגשת אבי אתגר ודודו דותן (תוכנית קיץ ובה שידורי חוץ מחופי הים); 'שוק חם' בהגשת מנחם פרי, קובי ברקאי ויוסי קורן (פזמונים ופרפראות לחורף); 'רק בימי חול' בהגשת מנחם פרי (תוכנית בוקר ששילבה מוזיקה עכשווית עם פזמונים נוסטלגיים). פופולריות רבה והשפעה חשובה על יציב טעמו המוזיקלי של הקהל הצעיר היו גם לתוכניות 'לי ולך שיר וברכה', 'מה כבר תשע?', 'מקום בצמרת', 'אדום עתיק' וכאן שם ובכל מקום.

אחד הגורמים שתרמו לפופולריות הרבה של רשת ג' בציבור הרחב ובעיקר בקרב צעירים היה התמחותה בשידור מצעדי פזמונים ומערכונים מסוגים שונים, בסיקור ובשידור מופעים חיים של להקות ואמנים פופולריים מהארץ ומהעולם, ובהפקות רדיו של סדרות, פרויקטים מיוחדים, מרתונים, מבצעים ושידורי חוץ מיוחדים בתחום המוזיקה הקלה. השידורים הללו שימשו ועדיין משמשים חממה לצמיחתם של כוכבי רדיו ובידור מקומיים.

'קולה של אמא' וקולם של החיילים

גלי צה"ל לא הפסיקה להוסיף ולחדש. ציון דרך רדיופוני ותרבותי של התחנה בסוף שנות השבעים היה תוכנית הבוקר המוקדמת של אלכס אנסקי (שבע אפס שבע), ששודרה ארבעה ימים בשבוע. אנסקי (ליד 1950) החל את דרכו כשחקן תיאטרון ('בימתנו', 'הבימה', 'הקאמרי', 'בימת השחקנים'). ב-1974 זימן אותו יצחק לבני, כדבריו, 'בשביל לתת את הצבע הלא-קרייני, האישי, של הרדיו. לבוא לאולפן בלי רשימות'. הוא החל לעבוד כמגיש יומני חדשות ואחר כך שידר תוכנית של שירים ומכתבים בשם 'ממני אלך', שבה פיתח את סגנון ההגשה החם והידידותי שאפיין אותו. בהיותו בן 26 נסע לניו יורק ללמוד טלוויזיה וכתביבת תסריטים, ועם שובו ב-1977 סייע להצלחת הליכוד בבחירות כאיש חברת הפקה של תשדיר

אחרי הבחיחות שב אנסקי לגלי צה"ל והחל מגיש את 'שבע אפס שבע'. התוכנית שודרה בין שבע לשמונה, שעה שבה הרדיו פתוח במקלחת, במטבח או במכונית המשתרכת בפקקים. בהפקת התוכנית סייעו לאנסקי מפיקה מוזיקלית וחיל עוזר שהתחלף מדי חצי שנה. העוזר היה קורא את כל העיתונים ב-4.30 בבוקר, מסמן לאנסקי את הידיעות החשובות להשמעה בתוכנית - אקטואליה, פרפראות משעשעות וסיפורים אישיים - ומכין לו חומר רקע נוסף באמצעות שיחות טלפון מקדימות עם הכתבים. מערכת התוכנית גם היתה מקבלת לעתים קרובות טלפונים מעיתונאים שהיו מעוניינים להבליט סקופ שהשיגו.

סוד הצלחתו של אנסקי היה ההגשה הספונטנית החופשית, שנשמעה כאילו נעשתה ללא הכנה מראש. כשדיבר על משהו שהצחיק אותו, פרץ בצחוק מתגלגל, וכשדיבר על משהו שהכעיס אותו, ידע לבקר, אך הכול בחן ובנימה רגועה. 'הקהל מחפש אצלי את המלה של עצמו', אמר בריאיון לרעיה נבו, 'שאני מוצא בשבילו, לפני'. אנסקי שיקלל את הנחמדות הרדיופונית לרמה של אמנות והיה בתוך זמן קצר לכוכב בה"א הידיעה של גלי צה"ל ולאחד השדרנים הפופולריים בישראל. לפי הערכות לא רשמיות היו לו לא פחות מ-600 אלף מאזינים מדי יום.

אחד החידושים של התוכנית וסימן ההיכר שלה היה פינה של חדשות לילדים, שחיזקה את תדמיתו הציבורית של אנסקי כ'אב הלאומי' שמאחורי המיקרופון - רגוע, מרגיע, אמפתי ורגיש, לפי הדגם הדמוקרטי-פסיכולוגיטי החדש (ראו בהרחבה בשער 'החזית הפסיכולוגית').

'האם יש אמת בתחושה שחדשות הילדים בתוכנית שלך היא פינה אהובה עליך במיוחד?', שאלה רעיה נבו את אנסקי, והוא השיב: 'אכן, אני מאוד נהנה ממנה. אני יודע גם שההורים מקשיבים לשמוע מה אני אומר לילד. אני חצה לתת לילדים משהו שאין להם בבית ולא בביה"ס: סמכות (צה"ל, רדיו) אבל עם קריצת עין. אני מכבד מאוד את הילדים. תקופת הילדות אצלנו קצרה מדי. הלואי שאפשר היה להאריך אותה עד גיל 21. הילדים אליהם אני מסווג בתוכנית הם בני 8. אני מדבר אל הבת שלי - אבל ידוע לי שאני פוגע גבוה יותר'.

'שבע אפס שבע' היתה לכאורה עוד תוכנית בוקר מוצלחת, המבוססת על קריאת כותרות עיתוני הבוקר בליווי מוזיקה. למעשה, היא היתה תוכנית אנטי-חדשותית במובהק, ובמובן זה חתרנית מאוד ב'מדינת החדשות'. 'תוכנית החדשות' 'הבוקר הזה' של "קול ישראל" גונבת לאנשים את שעות ההשכמה, הסביר אנסקי בריאיון לעיתונאי גבי ניצן לרגל העברת התוכנית לשש בבוקר ושינוי שמה ל'פוקחים עין'. 'מה שהרשו לי לעשות בגל"צ נחשב לדבר מהפכני ברדיו: מותר לי לפהק למיקרופון. פעם זה היה מחייב השעיה. היום זה מותר, ופיהוק כזה יוצר אצל המאזינים הזדהות ואמפטיה'. העיתונאי ירמי עמיר תיאר ב'ידיעות אחרונות' את האפקט של התוכנית: 'הוא מעיר אותך בבוקר עם קול חם, מלטף, שנכנס מתחת לשמיכה, עוזר לך להתלבש, מלווה אותך לבית הספר, לעבודה, במכונית, בפקק. [...] פשוט, מדבר אליך. מספר סיפורים על התענוגות הקטנים של החיים. לרבים הוא פשוט עושה את היום'. סגנון הנימוח, האישי-יבתי סימפתי-אבהי, והאירוח-משהו של אנסקי, היה אפוא ניגוד גמור לקו פורמלי, הרציני וה'שעת חיחמי' שאפיין עד אותם ימים את מגישי האקטואליה ברדיו. אנסקי סימן, בעיקר בשידורים שלאחר מלחמת לבנון, את הכמיהה לנרמליזציה, לרגיעה מהמתח הכבד והטורדני של החדשות. הוא בישר תקופה ישראלית חדשה, אשר בה לאיש, לנשי יותר (או לפחות למחוכך יותר), לקטנות החיים ולאנטי-פתוס יש מרחב מחיה רב יותר. 'אני מוכר אהבה, דרך ארץ, נימוסים, הומור. אני מספר סיפורים על התענוגות הקטנים שאפשר למצוא בחיים', במילים אלה הגדיר אנסקי את סוד הצלחת התוכנית בריאיון שנתן לגבי ניצן ב-1985.

בד בבד עם 'שבע אפס שבע' הגיש אנסקי החל ב-1979 תוכנית שבועית בשם 'קולה של אמא'. התוכנית, שגם בה התנגן קולו המלטף, היתה אף היא לאחת התוכניות הפופולריות על גלי האתר. על הרקע להולדת התוכנית סיפר אנסקי לירמי אמיר במלאת לה 20 שנה (כבר לא בהנחייתו):

ב-79 נסעתי לטיול בגרמניה ובמקרה עליתי על תחנת הרדיו של הצבא האמריקאי, ששידר לחייליו ששירתו בבסיס נאט"ו. הם שידרו טקסטים שכל משפחה הקליטה בבית ושלה באיחופה. התוכניות היו מתוקות להפליא. האימא והאבא בירם, החברה שרה משהו, הסבא והסבתא מסרו ד"ש. בקיצור, נתנו לו הרגשה של בית. זה מאוד מצא חן בעיניי. חזרתי לישראל, והצעתי למי שהיה מפקד גל"צ אז, צבי שפירא, לעשות תוכנית דומה. החלטנו שנעשה שיחות רק עם אמהות. עשינו כמה ניסיונות ולאט לאט זה תפס תאוצה מדהימה.

אנסקי הגיש את התוכנית שמונה שנים ופרש בשנת 1987. 'קולה של אמא' היתה לכאורה תוכנית פטרוטית למהדרין, שכן היא הקרינה חום ואהבה דבשיים ל'חיילנו בחזית' ורוח המשפחתיות והביחד הישראלי נשבה ממנה כמיטב המסורת הציונית. אך בכל זאת היה בה משהו חתרני. מתן פומביות לדאגה לחייל, והשיחות הרגשניות שבגלוי או בין השיטין עלו מתוך החרדות לגורלו, כמו החזירו 'בדלת האחורית' את ה'ידישע מאמע' הדאגנית שממנה ביקשה הציונות להתרחק בראשית דרכה. זאת ועוד, לאחר מלחמת לבנון הסתננו ל'קולה של אמא' שיחות נוקבות שהובעה בהן מחאה על השהייה בלבנון, ולפרקים אף ניתן פומבי - למשל התפרצות אם בכבי בזמן השידור - למחיר הרגשי שהצבת חיל מצב מעבר לגבול הצפון גובה ממשפחות הלוחמים. המסר שהועבר בעקיפין באותם שידורים לא היה עוד של עם חזק ומאופק הנוצר את רגשותיו, אלא של משפחות חרות, המתפללות שה'מלך' הלבנוני לא ייקח את הבנים.

גלי צה"ל כ'פלמ"ח פוסט-צברי'

דור השדרנים של מלחמת לבנון

בראשית 1982, עוד לפני שפרצה מלחמת לבנון, כבר היתה גלי צה"ל לגורם מוביל בתקשורת הישראלית. סקרי האזנה העלו כי מספר המאזינים לתחנה בחלק ניכר משעות היום רב ממספר המאזינים לקול ישראל. מתכונת השידור שגובשה בגלי צה"ל השפיעה לא רק בתחום השידור אלא

במעגלים תקשורתיים רחבים יותר. המלחמה חיזקה את מעמדה של התחנה בשל הפעלת ניידות שידור שהביאו דיווחים חמים מהשטח לצד פריסות שלום של חיילים. גם הדימוי השמאלני-צפוני שלה התחדד, בעיקר לאחר שכמה משדרניה העזו למתוח ביקורת גלויה ומחמזת על המלחמה; מקצתם נזפו והודחו בהוראת שלטונת הצבא ומשרד הביטחון. העובדה שחבר השדרנים הגיע ממילייה חברתי הומוגני - בתהליך של סינון פורמלי ולא פורמלי - ופיתחו טעם דומה, תרמה במידה רבה לדימוי השמאלני שדבק בתחנה.

אחרי מלחמת לבנון ועם כניסתם של שידורי 'אף-אם סטריאו' החל להתגבש בגלי צה"ל דור חדש של שדרנים, טכנאים ומפיקים, שהרחיבו את המהפכה ברדיו ולמעשה בתקשורת כולה. הידועים שבהם: יאיר ניצני, שירה גרא, לאה עוז, תמיר קמחי, יואב קוטנר, אברי גלעד, מרב מיכאלי וארז טל. הסגנון החדש כלל דפוסים רדיופוניים חדשים: 'קצב מהיר של חילופי דברים, דמיון הולך וגדל בין אורך דברי השואל ואורך דברי המשיב; חיתוכים תכופים של דברי איש את רעהו; והכנסת דרמה מלאכותית (עיוניות באולפן ובטלפון וכו')', ובקיצור: סגנון דמוקרטי, דינמי, צבעוני, צעיר עד ילדותי, סנסציוני, כחני ותיאטרלי.

השינוי מקווח בשלושה גורמים עיקריים: אופיים, כישרונם והרקע הביוגרפי של השדרנים הצעירים; תחנת 'קול השלום' של אייבי נתן, שהחלה את שידוריה במאי 1973 והביאה עמה רוח קלילה בנוסח תחנת השידור המקומיות בארצות הברית. התחנה התמחתה בשידור מוזיקת פופ בהפסקות קצרות בעיקר למבזקי חדשות ותחזיות מזג אוויר; מתכונת השידור שהתפתחה בגלי צה"ל בעקבות מלחמת שלום הגליל. חודשי השנה בלבטן תרמו לעלייה ניכרת בנפח השיחות עם חיילים מהשטח. התחנה החלה לשדר תוכניות רבות של פריסות שלום (ד"שדים) בשידור חי וראיונות 'מהשטח' - אלה העלו עוד יותר את היקף הדיבור החופשי ברשת השידור. העובדה שהשיח התנהל בדרך כלל בין שני אנשים צעירים (השדרן/שדרנית וחייל/ת), חיידה את אופי הפתוח והקליל והעניקה לגיטימציה חסרת תקדים לדיבור רדיופוני סלנגי ומעט ציני בנוסח המקובל בין חיילים. הרצון להקל על הלוחמים בחזית הוביל לפיתוח קו הומוריסטי, שגם הוא נעשה בהדרגה אחד מסימני ההיכר של התחנה הצבאית.

ההצגה 'המופרעת' של ארז טל ואברי גלעד

על הקרקע הדשנה של שיח החיילים בשידור חי נבט ב-1984 להיט רדיופוני חדש בשם 'מה יש', שהשפעתו עתידה לחגוג מעבר לרדיו ואף מעבר לתקשורת. התוכנית, כפי שמספרים ציפי גון-גרוס ורפאל מן בספרם, נולדה כמעט במקרה. "מה יש" אמורה היתה להיות תוכנית לצעירים. פה ושם התכוונם לשלב גם קטעים מקוריים. ארז טל, שדן שעמד לפני סיום שירותו הצבאי בתחנה, אחרי שלושה חודשים של שידור ד"שים מלבטן, ביקש וקיבל שעה לשידור. אל טל הצטרף אברי גלעד (גם הוא שדן על סף שחרור), תחילה כבעל פינה בתוכנית ואחר כך כשותף קבוע לכתיבת קטעי ההומור והגשתם. 'מה יש' היתה תוכנית קולאז'ית: ד"שים, מערכונים, ברכות, ביקורת סרטים, ראיונות ומוזיקה לועזית קצבית. עיקר החידוש בה היה שיח קולח ומשועשע-סתלבוני בין השדרנים לבין עצמם ובין לבין מחאייניהם, שבו נשזר 'גאגים' ובדיחות ברוח התיכון והצבא, חבם מהסוג שלא העזו להשמיע ברדיו בעבר. כמו כן שודרו בה פינות קצרות עם אורחים שונים, בדרך כלל חברים בתחנה, שגילמו דמויות מצחיקות עם הומור מוטרף: 'האיש הקטן', 'פרופסור מאקס', 'פזית', 'האשם תמיד', 'נחמה הטייטל', 'הכלב סעדיה', ועוד.

ההומור הילדותי, הפרוע, הסאטירי-שטותניקי-אבסורדי, לצד השיח הצחקני והשנון-אירוני-חכמני של גלעד וטל קבעו מרמות חדשות בתרבות השידור בארץ. התוכנית רכשה קהל גדול של מעריצים, בעיקר בני טיפשעשרה וחיילים, בזכות אופייה השובב והפרובוקטיבי ומשום שהיא סימלה את עליית הכוח הצעיר והמרדני בחברה הישראלית.

דור האינס הישראלי

באפריל 1987 הורדה 'מה יש' מגלי האתר ואת סיום שידוריה ציין אירוע סגנוני וקרקסי ברוח התוכנית: הפגנה בכיכר דיזנגוף למען החזרת תוכנית הטלוויזיה 'סמי וסוסי', אחת מתוכניות הילדים הראשונות ששודרו בטלוויזיה בערבית בשנות השבעים. עשרים אלף צעירים וצעירות חתמו על העצומה להחזרת התוכנית בהפגנה ביזארית שהעמידה את הנוסנס כדגל. דומה שהטקס המוזר לכאורה נועד לא רק לחמוד לצון על חשבון הממסד, להביע הוקרה לארז טל ולאברי גלעד ולמשוך תשומת לב, אלא גם לסמן את זהותו של דור חדש - 'דור האינס הישראלי', הדור הראשון שגדל על הטלוויזיה בבית מפנק, שהתבגר לתוך חברה במשבר ובקונפליקט, ונאלץ לפלס דרכו בג'ונגל הקפיטליסטי החדש. מבחינה סוציולוגית אפשר לראות באירוע שולי זה, ששיקף את רוח 'מה יש', נקודת ציון בהתפתחותה של השקפת עולם ישראלית חדשה - פוסט-ציונית בעליל - שמרכיבי היסוד בה הם: 'לקיחת החיים בסבבה ובראש טוב', לעג ואירוניה כלפי גילויים של 'פלצנות' (כבדות, רצינות יתר וחשיבות עצמית), אהבת ההשתטות, וזלזול בסמכות באשר היא. המוטו של ההומור 'מה יש' היה, כהגדרתו של הסופר יורם קניוק, 'אני כבר לא כועס עליך יא מנהיג, אני פשוט לא שם עליך'. אני עושה תוכנית רדיו לא על איך אתה, טמבל. את זה יודע כל טמבל, אלא מדוע אכילת מדוזות ב"מה יש" ו"פרויקט הליביא" זה היים הך'. העיתונאי אמיר קמינר תיאר לימים את הדור החדש שהשתקף בשידורי 'מה יש' ובה בעת הושפע מהם, כ'שטחי, חפיפניקי, סתלבוטן, מכונן נמוך מדי', דור "קולי" שאין לו בושה להגיד שהוא מכר ל"בורלי הילס 90210", אוהב סרטי בורקס, ג'אנק פוד, שירים פרנסיים וסרטי בנים ביומיות. דור מראשטי ברוח האם-טי-י שנהנה לבז לטרטים שוודיים אמנותיים ולכל מה שנחשב תרבות גבוהה'.

'מה יש' אמנם ירדה מלוח השידורים, אך 'רוח גל' צ', כהגדרתם של כמה עיתונאים, הוסיפה לנשבו בעוצמות הולמת וגובחת בתקשורת הישראלית. טל וגלעד עבדו בתחנה בפרייקטים שונים, ואחר כך, עם תחילת השידורים הניסיוניים של ערוץ 2 ב-1989, הפיקו תוכנית טלוויזיה בשם 'העולם הערב' שנכתבה ברוח תוכנית הרדיו שלהם וזכתה גם היא לפופולריות. שדרנים רבים בגלי צה"ל וברשתות אחרות, בעיקר ברשת ג' שקלטה לשיחותיה כמה מיוצאי גל' צ, נדבקו בסגנון החדש. 'היהירות המשועממת', ביצירה 'הקופצנות המתישה', החלה להופיע לא רק ברדיו אלא גם בתוכניות הטלוויזיה, בעיקר בערוץ הילדים ובשני הערוצים הלאומיים, בתוכניות שהנחו שדרנים צעירים.

השפעתם של ארז טל ושל אברי גלעד לא הצטמצמה, כאמור, לשדה התקשורת. דור של צעירים שגדל על 'מה יש' החל לחקות את סגנון הדיבור וצורת ההתבטאות שלהם, את דרך החשיבה האיכותית ואפילו את חזותם החיצונית ה'אנטי-צברית' בעליל: משקפיים עגולים, גוף רזה ולא שרירי,

שער 'פירו' קצוץ בסגנון ה-'Skin Heads' וכו'. מבחינה סוציולוגית אפשר למצוא קווי דמיון בין השפעתה וחשיבותה של יחידת הפלמ"ח בשנות הארבעים על הדור המשכיל בארץ ובין השפעתם של גלי צה"ל ושל העיתונים המקומיים (בעיקר 'העיר') על הדור הישראלי בעל הפרופיל הסוציו-אקונומי הדומה. בשני המקרים מדובר בגרעין קטן של אנשים בעלי רקע ביוגרפי דומה, שעבר סינון (גם על בסיס שיוכי), שהוצף בתחושות של גאווה יחידה ואליטיזם וחיפוש לעצמו אפיק של "יחודיות, התבלטות והצטיינות המותאם לזמנו: מלחמת העצמאות והקמת המדינה מול שנות השמונים ומשבר מלחמת לבנון. בלשון הסוציולוגיה מדובר ב'גרעין דרי' - קבוצת עילית שמסביבה מתגבשת תרבות הדור כולה. גם בפלמ"ח וגם בגלי צה"ל נלקחו חומרים מהשטח ו'נלושו' לכדי מסורת ופולקלור - בפלמ"ח מהווו תנועות הנער וההכשרות, ובגלי צה"ל מתרבות החיילים ביחידות השדה ותרבות השדרנים בתחנה. בשני המקרים פותח סגנון התנהגות וחשיבה חדש - ממסדי ואנטי-ממסדי בעת ובעונה אחת - שביטא את חוץ הזמן ולק היה למודל חיקוי. בשני המקרים שובבות הנעורים הילכה על הגבול הדק שבין המקובל ללא מקובל ובין 'משובה' להפרת חוק. אני מוצא דמיון בין ה'סחיבות' בפלמ"ח ובין מהתלות השדרנים בגלי צה"ל בשידור חי. בשני המקרים הצעירים זכו לאשראי גבוה מהממסד בזכות כישוריהם הייחודי ונחיצותם למערכת החברתית, ואולי גם בזכות יחסה הסלחני של החברה הישראלית לבני נוער. בפלמ"ח זה התבטא בפיקוד בגיל צעיר על יחידות לחמות, ובגלי צה"ל זה התבטא בשידור הנחיית תוכניות אישיות בגיל צעיר מאוד. האשראי ששתי הקבוצות קיבלו איפשר להן לפתח תרבות נעורים שהשפיעה על רבים מבני דורם ומבני הדחת הבאים. למשל, סגנון ההגשה בערוץ הילדים שואב כמה ממרכיביו מסגנון גל"צ.

בסוף שנות השמונים ובתחילת שנות התשעים, לאחר השביתה הגדולה ברשות השידור, שהשביתה את הרדיו ואת הטלוויזיה הממלכתיים במשך 52 יום, ולאחר שתחנת גלי צה"ל הציגה עוד כמה גימיקים תקשורתיים, כמו המשחק 'תו השעה' בהנחיית יואב קוטנר ורפי רשף בתוכנית האקטואליה 'נכון לעכשיו', ושיחות עם מאזינים על נושאים השניים במחלוקת ציבורית בתוכנית 'יש עם מי לדבר' - היתה גלי צה"ל לתחנה עם שיעור ההאזנה הגבוהים ביותר בקרב מבוגרים, ויחד עם רשת ג' גם התחנה הפופולרית ביותר בקרב בני הנוער. לקראת סוף שנות התשעים החלה התחנה לאבד גובה כיוון שסגנונה החתרני נקלט ונהפך ל'מיין סטרים' ומכיוון שעל גלי האתר צמחה תופעה מהפכנית חדשה - תחנות הרדיו האזוריות.

התחנות הפירטיות והאזוריות

שינוי מפת התקשורת הרדיופונית

זכות היוצרים להקמת רדיו אזורי-פיראטי בישראל שייכת לאריה גוראל, לימים ראש עיריית חיפה, שהקים כבר בשנות החמישים את התחנה הפיראטית 'קול חיפה'. ב-1973 החלה תחנת 'קול השלום' של אייבי נתן לשרד מספינה ששיטה מול חוף תל אביב. שידורים אלה, שהשלטונות הסכימו לעבור עליהם בשתיקה, היו ציון דרך חשוב בהתפתחות הרדיו הפיראטי בארץ. ב-1983 הקימה רשות השידור רשת חדשה בשם 'קול המוסיקה' ששידרה 19 שעות ביממה, 'בשידור אף-אם סטראו', מוזיקה איכותית ללא פרסומת. מרב השידורים של התחנה מושתתים על הרפרטואר הקלאסי העונה על ציפיותיהם של חובבי המוזיקה הקלאסית. לכן, אף על פי שאין מדובר בתחנה אזורית, 'קול המוסיקה' היתה להערכתו שלב בדרך להתפתחות הרדיו האזורי. היא היתה למעשה התחנה הראשונה שיעודה לפלח אוכלוסייה צר בעל טעם מוגדר, שהוא אחד ממאפייני היסוד של תחנות הרדיו האזוריות בשנות התשעים.

ב-1986 החל קול ישראל להפעיל שעות אחדות מדי יום תחנת שידור מקומית באילת, אך הניסיון לא עלה יפה. תחנת השידור הפיראטית של המתנחלים, 'ערוץ 7', החלה לפעול ב-1989 ומאז היתה לאחת מבמות השיח החשובות של הימין הקיצוני ונושא מרכזי בשיח הפוליטי על השידור הפיראטי בארץ. בראשית שנות השמונים הפעילו חובבי רדיו כמה תחנות פיראטיות, אך השלטונות הפסיקו מיד את פעילותן. במחצית ינואר 1991 החלה לשרד באזור חיפה תחנת הרדיו הפיראטית השלישית בישראל, 'רדיו 1', שרכשה מספר גדול של מאזינים. בדומה ל'קול השלום' (ששבקה חיים ב-1993) ול'ערוץ 7' מיקמה גם תחנה זו את משדרה בספינה ששיטה מחוץ למים הטריטוריאליים של ישראל.

הפריחה הגדולה של תעשיית הרדיו האזורי בישראל, של התחנות החוקיות והלא חוקיות כאחד, החלה במחצית הראשונה של שנות התשעים, לאחר העברת חוק הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו (1990). בספטמבר 1995 עלו לשידור תחנות הרדיו האזוריות הראשונות שזכו במרכז, ועד 2001 הוקמו בישראל 14 תחנות אזוריות. בו בזמן ולצד התחנות החוקיות החלו לצוץ בזו אחר זו תחנות פיראטיות כמעט בכל רחבי הארץ, מאילת ועד קריית שמונה. בראשית שנת 1996 פעלו בישראל לפחות 51 תחנות רדיו פיראטיות, ובסוף 1998 כבר פעלו יותר מ-140 תחנות כאלה, והן מוסיפות לצוץ כמעט באין מפריע ברחבי הארץ גם היום. יחיאל לימור, שחקר את התופעה, מציין כמה סיבות להתפשטות הרדיו הפיראטי: הוזלת הציוד הטכני והפשטות היחסית של התקנת ציוד שידור; תהליך הלקליזציה והדה-צנטרליזציה בתחום תקשורת ההמונים בפרט ובתחום התרבות בכלל; הרדיו הפיראטי נתן מענה לצרכים של מגזרים מגוונים ותרבותיים-משנה שונות באוכלוסייה, שתחנות הרדיו הממלכתיות אינן מספקות אותם; מדיניות היד הרכה ואזלת היד של הרשויות, שנבעה מפלורליזם דמוקרטי ומאשליה שהתחנות הפיראטיות אינן מאיימות על מונופול רשות השידור ו'אינן מפריעות לאף אחד'; בגלל העונשים הקלים שנגזרו על העבריינים, הסיכון משתלם; היתרון הכלכלי שבפרסום בערוצי תקשורת מקומיים, שהזרים לתחנות הפיראטיות פרסומות רבות ובכך העניק להן את החמץ הדרוש לפעילותן; האמונה הגוברת בכוח ובחשיבותו של השוק הכלכלי החופשי; הקושי הפוליטי להשתיק חלק מהן (ערוץ 7, ערוצי ש"ס וכו').

הסגנון המקומוני-הפרוע ברדיו האזורי

התחנות האזוריות, הפועלות מאז נחקק חוק הרדיו האזורי, וגם התחנות הפיראטיות מתייחדות במסרים המופנים לאוכלוסיות ספציפיות בעלות טעמים וערכים משלהן. עובדת היותן בפריפריה תרמה להעלאת מפלס הפורבוקציה והביקורת החברתית והשפה הבטה ולעתים אף הוולגריות (כל

ערך מזווית הראייה שלו ובסגנון הלשוני ובאוצר המילים האופייניים לו). למעשה, בתחנות רבות ניתן לשדרנים אשראי לומר הכול על הכול. להלן קטע קצר ואופייני מתוכניתו של נתן זהבי, אחד השדרנים הפופולריים ברדיו ללא הפסקה, תחנה אזורית תל אביב בעלת זיכרון חוקי. בקטע זה, ששודר ב-30 באוקטובר 2000, הוא 'יורד' על חברי הכנסת:

מספרים לנו על תחילת עונה חדשה בפרלמנט העברי בכנסת. הכותרת שמשתרעת על שני עמודים בידיעות אחרונות: 'החשש הגדול: צעקות ותגרות ידניים'. חברי הכנסת מהליכוד מתכוונים להגיש סדרת הצעות חוק שיבדקו את נאמנותם של חברי הכנסת הערבים. מנגד, חברי הכנסת מחד"ש ומרע"ם חוששים שהם מתכננים פרובוקציות משלהם, ויו"ר הכנסת פועל להרגעת הרוחות. ובקומה השנייה סידרו שיש חדש וכל הכיסאות מוכנים לחברי הכנסת, צחצחו אותם ומירקו אותם ושמו ספוגיות שחם וחלילה זה לא יהיה מדי קשה ליישביהם הענוגים. וכשהכנסת מתכנסת אחרי כל כך הרבה חודשי פגרה, אין כמו השיר הנפלא שמתאים לחברי הכנסת שלנו והנה הוא לפניכם: 'עוגה, עוגה, עוגה, במעגל נחוה, נסתובה כל היום עד אשר נמצא מקום'. [זהבי מצטרף לשירה]: לשבת, לקום, לשבת, לקום. [ברקע מתנגן השיר וזהבי ממשיך בהערותיו]: יופי ח"כים, יפה חבר הכנסת יהלום. [צועק]: חבר הכנסת טיבי תשב, כל הכבוד, יפה חיים רמון, לשבת, יופי טלטאביז. לשבת ולקום. ותשתדלו לא לקום כי מישהו יתפוס לכם ת'כיסא.

מאפיין נוסף המשותף לתחנות האזוריות, החוקיות והפיראטיות כאחד, הוא הכר הנרחב שניתן בהן לביטוי אישי של המאזינים. 'רדיו ללא הפסקה', הנחשבת לתחנה האזורית המצליחה ביותר, מרבה לפתוח קו פתוח למאזינים בתוכניתה השומת. המאזינים והשדרנים כאחד 'לא עושים חשבון' ומדברים מהבטן כמעט ללא צנזורה. 'מאז ז'ז'ז' אבטבל של מוטי קירשנבאום', כותבת מיכל פלטי, 'נהפך החיפוש אחרי "האיש ברחוב" לקדחתני. עד כדי כך שאם יקשיבו העורכים בטלוויזיה במשך יום אחד ל"רדיו ללא הפסקה" יהיו להם מחוייבים לשנה שלמה. ב"רדיו ללא הפסקה" התחנה היא של המאזינים. נדמה שרק הם קובעים מה ישודר בה'.

התחנות האזוריות, ששיעורי ההאזנה להן עולים בהדרגה, הצמיחו כבר סמוך עלייתם לבמת התקשורת גיבורי תרבות חדשים: אדיר זיק בערוץ 7, הרב אמנון יצחק בתחנות ש"ס, נתן זהבי, איריס קול, מיכל ניב, תמר מרום, ורדה רזיאל ז'קונט וידי הררי בתחנות השידור האזוריות בתל אביב. מקרב השדרנים החדשים בולט בסגנון ובפופולריות העצומה שהוא זוכה לה השדרן דידי הררי. הררי (יליד 1957) החל את דרכו הרדיופנית כמגיש ועורך תוכניות ברשת ג' של קול ישראל וכבר שם התבלט בסגנון המיוחד ה'פושטקי' והליצני-סטנד-אפטי. בהדרגה, ובעיקר לאחר שעבר ל"רדיו תל אביב", תחנה מקומית באזור המרכז, נעשה הררי כוכב תקשורת, מעין גרסה מקומית של הווארד שטרן האמריקני ומגיש האם-טי-וי האנרגטיים. ברשימה '100 האנשים המשפיעים בתקשורת הישראלית' נכתב עליו: 'הררי עורך ומגיש, מצליח לקבוע, בסגנון המיוחד, את קו ההומור ששולט עתה בישראל, וממנו, כנגזרת, גם חלק מסולם הערכים'. ואכן, שידוריו מציינים תקופה שבה מכבי תל אביב, הקבוצה האהודה על הררי, נתפסת בעיניו כחשובה ומעניינת ממפלגת העבודה, למשל. להלן דוגמה לסוג ההומור המציין את התוכניות של הררי. בפינה ששודרה ב-30 באוקטובר 2000 מוגשת מהדורת חדשות הלועגת לחדשות המשודרות בתחנות הממסדיות:

קול ישמעאל מראש העין. למאזינים בוקר טוב, שלום רב, השעה שלוש והנה החדשות מפי. ראש הממשלה מר אהוד ברק מסייר כרגע בשטחים. כתבנו מתלווה אליו ומוסר כי עד עכשיו הספיקו להיות בצומת תפוח, בנצרים וכרגע הם בדרך לתקוע. עוד הוסיף ראש הממשלה כי כל הבוקר הוא חיכה לרגע שבו יהיה בדרך לתקוע. ברק בתגובה - האם רק לביבי מותר? ולידיעה משמחת. גלי צה"ל, תחנה שמדברת לכל החיילים, הנמצאים באזור הקריה בתל אביב [...] חוגגת חמישים שנה ויום ולרגל האירוע יהיה יום שידורים מיוחד היום ובו יארחו כל כוכבי העבר של התחנה את כוכבי העתיד שיתגייסו בעוד חמש שנים, שיתקבלו כמובן בזכות כישוריהם [...] רפי רשף יארח את עידן רשף, בנו. מולי שפירא יארח את בתו, הדס שפירא. קובי מידן יארח את בנו, נדב מידן. ואלי ישראלי יארח את קרן ברנע, בתו מנישואיו השניים. בין כוכבי התחנה שפונים לכל שכבות העם ובאים מכל שכבות העם נמצאים מירב גולדשמיט, אתי אפשטיין, איתי גלוסנברג ומשה ביטון השקמיסט. אכן פסיפס נוגע ללב של כוכבי גל"צ. כמאתיים ארבעים אלף סטודנטים כבשו את ספסל הלימודים, חוץ מהסטודנטים במכללת ביר זית שזרקו את ספסל הלימודים על כוחות צה"ל. הכנסת פותחת היום את מושב החורף ולמרות שמדובר בחורף, צפוי מושב חם בהחלט. ונעבור לכתבנו אדם המדווח מהכנסת [ברקע נשמעות צעקות: 'אתם נבלות, אתם נבלות'...] את כולכם נחזיר לסוריה, הורסים את המדינה, פושעים'. הקריין קורא לאדם, אך זה אינו משיב] אנו מצטערים אך אדם שוב לא עונה. ולתחזית, בני מזל סרטן צפויים לסגור עסקים היום, בני קשת - לא לעשות עסקאות כספיות, לבני מזל אריה וכו' וכו'.

אין זה מקרה מן הסתם ש'רדיו תל אביב' היה התחנה הראשונה שהעזה לשבור קוד רדיופני-ציוני בלתי כתוב כאשר השמיעה ביום השואה וביום הזיכרון לחללי צה"ל (2002) שירים לועזיים. המוסכמה היא שמנגנים רק שירים עבריים נגים. מנכ"ל התחנה הסבירה בריאיון: 'הרציונל הוא שישנם שירים עצובים גם בשפה הלועזית. אותם חיילים שנהרגו, אני בטוחה שאהבו מאוד את "סטיירו טו הבן" ואין סיבה שזה לא יתבטא'.

המשך הביזור וההפרטה של הרדיו

התפתחות הרדיו האזורי השפיעה גם על התפתחות הטלוויזיה המקומית. המתנ"סים היו הראשונים שקיבלו אישור להיות 'גוף משדר', שניתן רק לגופים קהילתיים שאינם מזהים פוליטית ומפלגתית. הערוצים הקהילתיים הוקמו ב-1993, במסגרת השידורים בכבלים, והם משדרים תוכניות בעלות עניין לאוכלוסייה המקומית. ב-1997 כבר פעלו בארץ 140 צוותים פעילים של הטלוויזיה הקהילתית, כמחציתם במתנ"סים. באותה שנה דווח בתקשורת כי בירושלים צפים במגזינים הקהילתיים 8% מהתושבים, ובקרת גת 12%. עם הקמת רשת הטלוויזיה בלוויין ('יס') הוקמו בחסותה ערוצים קהילתיים נוספים, שהגדילו את נפח הסיקור התקשורתית המקומי-אזורי ברחבי הארץ.

הביזור ברדיו כמו בטלוויזיה צפוי להעמיק בשנים הבאות כתוצאה ממהפכת האינטרנט. יותר ויותר אנשים פרטיים יקימו לעצמם תחנת שידור פרטית המיועדת לקבוצה עם רקע וטעם ספציפי. ניצנים ראשונים לתופעה כבר הופיעו.

[לדף המאמר באתר <<](#)